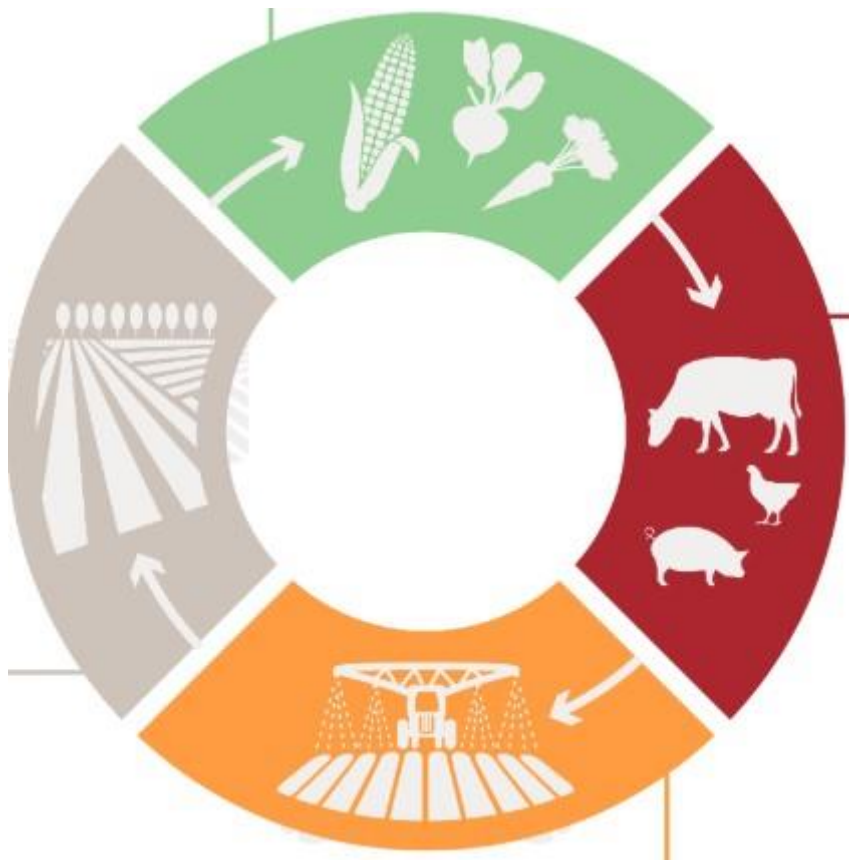

Samenwerking & Kringlooplandbouw

Anita van 't Klaphek
Financiële Dienstverlening Agrarisch
4 juni 2020 | Nijkerk
Afstudeerdocent: Dhr. E. van Dijken

Samenwerking & kringlooplandbouw

Anita van 't Klaphek
Nijkerk
Juni 2020

DISCLAIMER

Dit rapport is gemaakt door een student van Aeres Hogeschool als onderdeel van zijn/haar opleiding. Het is géén officiële publicatie van Aeres Hogeschool. Dit rapport geeft niet de visie of mening van Aeres Hogeschool weer. Aeres Hogeschool aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid voor enige schade voortvloeiend uit het gebruik van de inhoud van dit rapport.

Voorwoord

Dit afstudeerwerkstuk voor de examencommissie van de Aeres Hogeschool in Dronten is geschreven door de onderzoeker voor het afstuderen voor de opleiding Financiële Dienstverlening Agrarisch in het hoger beroepsonderwijs.

Dit onderzoek is als eerste bestemd voor akkerbouwers en melkveehouders in Nederland. Ook kan deze analyse gebruikt worden door adviseurs in de agrarische sector en overheid.

Tenslotte wil de onderzoeker de deelnemers aan de interviews bedanken. Zonder deze mensen kon de analyse niet gemaakt worden. Daarnaast wil de onderzoeker ook dhr. E. van Dijken en dhr. W. Oosterhoff bedanken voor de begeleiding en ondersteuning bij dit onderzoek.

Nijkerk, juni 2020

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	5
Summary.....	6
1. Inleiding.....	7
1.1 Aanleiding	7
1.2 Theoretisch kader	8
1.2.1 Kringlooplandbouw	8
1.2.2 Samenwerking.....	10
1.3 Knowledge gap en handelingsvraagstuk.....	12
1.4 Afbakening	12
1.5 Hoofd- en deelvragen	12
1.6 Doelstelling	13
2. Aanpak	14
2.1 Materiaal en methode	14
2.2 Betrouwbaarheid	15
3.0 Resultaten	16
3.1 Bereidheid van akkerbouwers en melkveehouders om samen te werken	16
3.2 Motivaties van akkerbouwers en melkveehouders	18
3.3 Voor- en nadelen van samenwerking.....	19
4.0 Discussie	22
5.0 Conclusie & Aanbevelingen	24
5.1 Conclusies	24
5.1.1 Deelvragen.....	24
5.1.2 Hoofdvraag.....	25
5.2 Aanbevelingen.....	26
Bibliografie	28
Bijlagen:	30
Bijlage I: Checklist schriftelijk rapporteren	30
Bijlage II: Interviewvragen voor agrarische ondernemers.....	31
Bijlage III: Interviewvragen voor adviseurs	32
Bijlage IV: Resultaten van interviews akkerbouwers.....	33

Bijlage V: Resultaten van interviews melkveehouders	43
Bijlage VI: Resultaten van interviews adviseurs.....	53

Samenvatting

De minister Schouten van het ministerie van Landbouw, natuur en Voedselkwaliteit heeft als speerpunt: De ontwikkeling van duurzame landbouw in Nederland. Haar visie 'Landbouw, Natuur en Voedsel: Waardevol en Verbonden' is gebaseerd op de kringlooplandbouw. Hierin zijn samenwerking en kringlooplandbouw aan elkaar verbonden.

Dit afstudeeronderzoek is gebaseerd op de volgende vraag: 'Hoe reëel is de samenwerking tussen de akkerbouwers in de regio Zeewolde en de melkveehouders in de regio Nijkerk om de kringlooplandbouw te stimuleren?' Om duidelijkheid te krijgen op deze vraag zijn er tien melkveehouders in de regio Nijkerk en tien akkerbouwers in de regio Zeewolde geïnterviewd. Daarna zijn de resultaten besproken met vier adviseurs, waaronder twee adviseurs van voerleveranciers in Nederland.

Tijdens de interviews kwamen naar voren dat de drijfveer om samen te werken voor akkerbouwers de aanschaf en gebruik van machines is. Voor de melkveehouders is dat rendement en economie. Ook bleek dat 44% van de akkerbouwers bereid is om samen te werken met een collega-boer en melkveehouders 40%. 7 van de 10 akkerbouwers werkte al gedeeltelijk samen met een collega-boer en van de melkveehouders 4 op de 10.

Uiteindelijk blijkt dat de top 3 van voor- en nadelen van de akkerbouwers en melkveehouders grotendeels overeenkomen. Alleen de volgorde van de voor- en nadelen zijn wisselend. Alleen komt de verspreiding van dierziektes bij de melkveehouders als nadeel naar voren en bij een akkerbouwer niet, want een akkerbouwer heeft geen dieren. Daarom is dit nadeel niet van toepassing bij een samenwerking tussen melkveehouders en akkerbouwers. Verder waren de nadelen van een samenwerking: de verschillen van mensen, planning en overleggen.

Het advies is dat melkveehouders en akkerbouwers gaan samenwerking om de bodemkwaliteit te verbeteren. Met deze drijfveer hebben beide doelgroepen te maken. Als nadeel gaven beide doelgroepen aan dat de verschillen tussen mensen is, maar door te gaan richten op het ruilen van grond voor verbetering van bodemkwaliteit, kunnen de karakters niet gaan botsen als er goede afspraken zijn. Verder kunnen de adviseurs in de agrarische sector de agrarische ondernemers ondersteunen bij samenwerkingen met collega-boer door middel van het ondersteunen bij de administratie.

Summary

Minister Schouten of the ministry of Agriculture, Nature and Food quality has like spearhead: The development of sustainable agriculture in the Netherlands. Her vision 'Agriculture, Nature and Food: Valuable and Connected' is based on circular agriculture. Here, cooperation and circular agriculture are linked.

This graduation research is based on the following question: 'How realistic is the collaboration between the arable farmers in the region Zeewolde and the dairy farmers in the region Nijkerk to stimulate circular agriculture?' To clarify this question, there are ten dairy farmers in the region Nijkerk and ten arable farmers in the region Zeewolde were interviewed. The results were then discussed with four consultants, including two consultant from feed suppliers in the Netherlands.

During the interviews it emerged that the motivations to cooperate for arable farmers is the purchase and use of machines. For the dairy farmers, this is return and economy. It also turned out that 44% of arable farmers are willing to cooperate with another farmer and 40% of dairy farmers. 7 out 10 arable farmers already partially collaborated with another farmer and 4 out 10 of the dairy farmers.

Finally, it appears that the top 3 advantages and disadvantages of arable farmers and dairy farmers largely agree. Only the order of the pros and cons varies. However, the spread of animal diseases is a disadvantage of dairy farmers has no animals. That is why this disadvantage does not apply in a collaboration between dairy farmers and arable farmers. Furthermore, the disadvantages of a collaboration were the differences of people, planning and consultation.

The advice is that dairy farmers and arable farmers cooperate to improve the soil quality. Both target groups must deal with this motivation. As a disadvantage, both target groups indicated that there is a difference between people, but by focusing on exchanging land for improvement of soil quality, the characters cannot collide if there are good agreements. In addition, consultants in the agricultural sector can support agricultural entrepreneurs in collaborations with fellow farmers by providing administrative support.

1. Inleiding

In hoofdstuk 1 staat de aanleiding, theoretische kaders, knowledge gap en handelingsvraagstuk, afbakening, hoofd- en deelvragen en de doelstelling beschreven. Bij het theoretisch kader wordt stilgestaan bij een aantal onderwerpen. Dit zijn de kringlooplandbouw en samenwerking.

1.1 Aanleiding

De onderwerpen ‘samenwerking en kringlooplandbouw’ zijn gekozen, omdat minister Schouten van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit het thema heeft gekozen als speerpunt voor de ontwikkeling van duurzame landbouw in Nederland. Haar visie ‘Landbouw, Natuur en Voedsel: Waardevol en Verbonden’ is gebaseerd op de kringlooplandbouw in 2018. De oorzaak van minister Schouten haar keuze is de groei van de wereldbevolking tot 9,5 miljard mensen in 2050. De kringlooplandbouw is bestemd voor het voldoende produceren van voedsel binnen de grenzen die de aarde aan kan, hierdoor zal de aarde niet uitgeput raken. Samenwerking is een belangrijk aspect bij de kringlooplandbouw. Om de kringloop te verbeteren is samenwerking van belang. Op verschillende manieren kunnen samenwerkingen ontstaan, bijvoorbeeld voor de productie en verwerking van mest. Verder kunnen er meer redenen zijn voor de agrariërs om samen te werken. (Kringlooplandbouw, sd)

De probleemeigenaar is de agrarische sector en hierbij gaat het specifiek om de akkerbouwers en melkveehouders in dit onderzoek. De doelgroep van dit onderzoek zijn de akkerbouwers in de regio Zeewolde en de melkveehouders in de regio Nijkerk. De conclusie en aanbevelingen zijn in eerste instantie bedoeld voor de boeren, maar ook de adviseurs kunnen baat hebben bij deze analyse.

1.2 Theoretisch kader

Binnen het theoretisch kader wordt er gefocust op de onderwerpen kringlooplandbouw en samenwerking.

1.2.1 Kringlooplandbouw

In 2019 heeft minister Schouten van Landbouw haar realisatieplan gepresenteerd. De visie van haar is de ontwikkeling van kringlooplandbouw in Nederland. In het plan staan acties beschreven vanuit het beleid die het voor agrarisch ondernemers het makkelijker moeten maken om meer volgens de principes van de kringlandbouw te ondernemen. Een gezond economisch vooruitzicht voor de agrariërs is van belang om de overstap te maken naar kringlooplandbouw. (Berkhout, 2019)

Kringlooplandbouw is niet een nieuw begrip. Het bestaat al geruime tijd met de nadruk op het verbeteren van de bodemkwaliteit en het sluiten van de nutriëntenkringlopen. Kringlooplandbouw is het optimaliseren van het bedrijfsrendement van agrarische ondernemers met behulp van eigen middelen en dat in evenwicht te houden. Ook hoort het respectvol omgaan met de omgeving bij de kringlooplandbouw. Onder omgeving wordt verstaan water-, bodem-, lucht- en natuurkwaliteit, klimaat en dierenwelzijn. (Erisman, 2019) (Leenstra, 2019)

Schematisch weergegeven zijn er 6 basisprincipes van de kringlooplandbouw. Dit zijn:

- I. Gezonde bodem: door zo kunstmestgebruik beperkt te houden, herstellen van de bodemvruchtbaarheid, zo min mogelijk te ploegen, verbetering van het afvoeren van het water uit de bodem en zo goed mogelijke organische stofgehaltenes
- II. Gezond voer: structuurrijk voer met zo min mogelijk eiwit, zo min mogelijk krachtvoer, de productie van meer melk door middel van eigen (ruw)voer, zelf krachtvoer telen en zoveel mogelijk gebruik maken van (rest)producten uit de regio.
- III. Gezonde koeien: dieren ouder laten worden, minder snel de koeien vervangen, waardoor minder jongvee nodig is en veelzijdiger fokkerij.
- IV. Gezonde mest: minder sterke hoeveelheid stoffen in de mest, gebruik van de juiste uitrijdmethode op het land en rekening houden met de weersomstandigheden.
- V. Gezond boerenverstand: samen leren en elkaar informeren door middel van studiegroepen, gebiedscoöperaties, natuur- en landschapsbeheer.
- VI. Gezond klimaat: minder gebruik van fossiele brandstoffen en meer groene energie opwekken, zodat de kringlopen niet verstoord worden.

Dus meer wind en zonne-energie en minder mestvergisting. Ook minder transport, bodembewerking en jongvee op een bedrijf, want minder dieren zorgt voor minder methaanuitstoot. (Verhoeven & Stuiver, 2010)

Dit houdt in dat de reststromen van de keten worden gebruikt in de landbouw, maar de bodemkwaliteit moet ook stabiliseren of verbeteren. Het is van belang om de hoeveelheid organische stof in de bodem op peil te houden. Dit kan gedaan worden door minder vaak het grasland om te ploegen, in kleinere hoeveelheden de mest uit te rijden op het land en/of door minder gebruik van zware machines, waardoor de grond minder wordt dichtgereden. Uit ervaring van kringloopboeren wordt gezegd 'de bodem is de basis van het bedrijf'. Ook wordt er geen of zo min mogelijk kunstmest gebruikt, zodat de broeikasemissie en andere emissies verminderd worden. Ook is efficiënt gebruik van stikstof en fosfaat uit dierlijke mest belangrijk. Het doel daarvan is om de fosfaatvoorraad niet verder aan te tasten, maar ook om een toename te creëren van het bedrijfsinkomen door het besparen van kosten. (Holster, 2014)

Voor de veehouderij betekent dit om de nutriëntenkringloop met zo min mogelijke hoeveelheid nutriënten de kringloop te sluiten. Voor het veevoer betekent dit zo weinig mogelijk verliezen van veevoer te creëren. Een oplossing daarvoor is het lokaal telen van voer. Verder kunnen overige reststromen van de voedingsindustrie gebruikt worden als bijproducten bij het voer. Daardoor gaan minder middelen verloren en worden kringlopen eerder gesloten. Om de kosten te reduceren in de veehouderij is het een idee om het krachtvoergebruik te verminderen en het ruwvoergebruik te verhogen. Hierbij gaat het met name om meer gebruik van gras en minder van maïs. (Holster, 2014)

Aandachtsgebieden voor akkerbouwers met betrekking tot kringlooplandbouw zijn precisielandbouw, goed bodembeheer en de bestrijding van ziekten en plagen. Het is belangrijk om zoveel mogelijk ecologisch en mechanisch te bestrijden in het concept van de kringlooplandbouw. (Woltjer, 2019) Daarnaast streeft kringlooplandbouw naar gebruik van zoveel mogelijk voedergewassen in de regio. De gewassen die akkerbouwer tellen kunnen als bijproduct gevoerd worden aan de dieren in de veehouderij. Een voorbeeld is als veehouders gras/erwten-mengteelt telen en lokale akkerbouwers lupine. Dit kan bijdragen aan grotere diversiteit aan flora en fauna en landschappelijke diversiteit. Beide zaken hebben goede invloed op de diversiteit aan dieren boven en onder de grond. Dit is niet het enige voordeel aan lokaal telen van grondstoffen, maar ook ontstaat er een vermindering van afhankelijkheid van wereldwijd geïmporteerd veevoer. Door de vermindering van invoer van veevoer komt er minder druk op natuur en biodiversiteit in de wereld. (Scholten, 2018)

De samenwerking tussen melkveehouders en akkerbouwers kan het sluiten van kringlopen stimuleren. Als akkerbouwers het krachtvoer telen voor de melkveehouders en de melkveehouders de geproduceerde mest leveren aan de akkerbouwers, waardoor regionale kringlopen ontstaan. Deze kringlopen zorgen ervoor dat de grondstoffen die grotere afstanden moeten afleveren, minder gebruikt worden. (Holster, 2014)

1.2.2 Samenwerking

Er zijn verschillende soorten samenwerkingsverbanden. Als eerst is er ondernemend samenwerken. Dit houdt in dat er bedrijven samengevoegd worden of delen ervan, wat samen leidt tot een nieuwe organisatie. Dit wordt meestal gedaan op basis van lange termijnstrategie. In de agrarische sector wordt deze samenwerkingsverbanden gesloten, waardoor die bedrijven gemengde bedrijven worden genoemd. Dit vindt vaak plaats tussen de akkerbouw en veehouderij. Een ander samenwerkingsverband is verkennend samenwerken. Hierbij gaat het om het samenvoegen van expertise om nieuwe kennis of werkwijzen te creëren. Er wordt onderzocht ook met behulp van externe experts, welke voor- en nadelen deze samenwerking heeft. Deze samenwerkingsverband wordt vaak voor korte en middellange termijn gedaan. De uitkomsten van het onderzoek bepalen of de samenwerking door gaat of niet. Daarnaast bestaat er ook transactioneel samenwerken, waarbij het gaat om activiteiten samen te brengen in allebei de bedrijven, waardoor de transacties makkelijker of sneller gaan. Dit samenwerkingsverband is vooral bedoeld voor financiële voordelen. Een voorbeeld in de agrarische sector kan het ruilen van mest en/of stro zijn. Ten slotte is er ook nog functioneel samenwerken, hierbij gaat het om het leveren van goederen en/of diensten. De ene partij heeft behoefte aan een goed of dienst en de andere levert deze behoefte. In de agrarische sector kan het gaan om kennis, machines, werkwijzen en competenties om allebei de partijen zo goed mogelijk te presteren. (Oosterhoff, 2019)

In de agrarische sector is al een project voor het samenwerken van akkerbouwers en veehouders in de regio zuidoost Drenthe, genaamd Agro-Landerij. De ontwikkeling van Agro-Landerij is ontstaan uit de Voer-Landerij en Koe-Landerij, die opgezet zijn door ondernemers in de regio. De Koe-Landerij is in eerste instantie bezig met de transparantie en efficiëntie van twee melkveebedrijven, maar ook verbondenheid te creëren met betrokken burgers. Het bedrijf wil grondgebonden zijn in de regio, vandaar ze samenwerken met Voer-Landerij. Voer-landerij bestaat uit akkerbouwers die de voedergewassen telen en de veehouders die dit voer gebruiken voor de koeien. Het geproduceerde voer wordt opgeslagen bij een voercentrum en de veehouders krijgen het complete rantsoen voor de koeien bij het voercentrum vandaan.

Ook de geproduceerde mest in die regio wordt gebruikt in de regio. Hierdoor sluiten steeds meer regionale kringlopen en ontstaat er grondgebondenheid in de regio. Het bedrijf is als een gemengd bedrijf vroeger, alleen nu op regionaal niveau. Bij Agro-Landerij is niet alleen samenwerking tussen akkerbouwers en melkveehouders, maar tussen melkveehouders en glastuinbouwers. Bij vergisting van mest of andere manieren waarbij energie, CO² of warmte vrijkomt, ontstaat er een samenwerking. De geproduceerde energie, CO² of warmte wordt aan de glastuinbouw geleverd. Verder zijn er initiatieven om samen te werken bij zonne-energie, recreatie en toerisme. (Prins, Galema, Beldman, & Laverman, 2011)

Volgens onderzoek van Drs. W. Oosterhoff (2019) zijn verschillende aanleidingen en drijfveren waarom een boer samen wil werken. Er kunnen verschillende aanleidingen zijn om een samenwerking aan te gaan, zoals inspirerende voorbeelden in de praktijk of oplossingen voor problemen of zijn er bepaalde dromen van de agrariër die zij door een samenwerking waar kunnen maken. Zo zijn er nog meer aanleidingen voor het aan gaan van een samenwerking. Voor het aangaan van een samenwerkingsverband is het belangrijk dat de drijfveren bekend zijn voor allebei de agrariërs. Op figuur 1 zijn drijfveren weergegeven, die mogelijk de reden zijn voor een samenwerking tussen akkerbouwers en melkveehouders. Naast deze drijfveren kunnen nog andere drijfveren bij ondernemers spelen. Het blijkt dat bepaalde drijfveren duidelijk te bespreken zijn voor agrariërs, waarbij het ook makkelijker is om afspraken te maken over deze drijfveren. Deze drijfveren hebben vaak te maken met het bedrijf en/of de bedrijfsvoering. Volgens het onderzoek worden over sommige drijfveren niet makkelijk gepraat en afspraken gemaakt met anderen. Dit zijn meestal persoonlijk drijfveren. Vaak worden de persoonlijke drijfveren gezien als 'risico' in de samenwerking. (Oosterhoff, 2019)

1	Bodemkwaliteit
2	Bouwplan
3	Rendement en economie
4	Sociaal en samenwerking
5	Dieren: houderij en gezondheid
6	Gewassen: rotatie en gezondheid
7	Arbeid: vreugde en efficiëntie
8	Gebouwen en bewaring
9	Machines: aanschaf en gebruik
10	Wet- en regelgeving
11	Biodiversiteit, landschap en klimaat
12	Kennis- en persoonlijke ontwikkeling

Figuur 1: Drijfveren voor samenwerking

Ook in de visserij is er onderzoek gedaan naar de drijfveren voor samenwerking. Uit interviews met vissers uit Nederland is gebleken dat de drijfveren in clusters van normen en waarden te verdelen zijn. Deze clusters

zijn familiebedrijf en sociale omgeving, bedrijfseconomie, beleid en organisatie en duurzaamheid. Uit dit onderzoek blijkt, dat niet alleen bedrijfseconomische drijfveren van toepassing. Dit onderzoek sluit aan het hiervoor genoemde onderzoek. Uit allebei de onderzoeken blijkt, dat er verschillende vormen van drijfveren zijn voor ondernemers. (Hoefnagel, 2004)

1.3 Knowledge gap en handelingsvraagstuk

Het vraagstuk wordt opgelost als er akkerbouwers en melkveehouders meewerken met het onderzoek. Zonder de meningen van deze groepen is er geen analyse mogelijk over de bereidheid van de boeren voor mogelijke samenwerking. Het is namelijk niet bekend of de melkveehouders en akkerbouwers in de geselecteerde regio's bereid zijn om samen te werken. Ook is de reden voor wel of geen samenwerking niet bekend. Eerst moet dit duidelijk zijn om in de toekomst stappen te zetten voor samenwerking tussen melkveehouders en akkerbouwers.

1.4 Afbakening

Dit onderzoek gaat in op de bereidheid van de akkerbouwers en melkveehouders om samen te werken. Er is een keuze gemaakt voor melkveehouders in plaats van de gehele veehouderijsector, dit zou namelijk te groot worden. De melkveehouderij is gekozen, omdat deze sector de interesse heeft van de onderzoeker. De twee doelgroepen zijn afgebakend in bepaalde regio's. In het onderzoek gaat het om de akkerbouwers in de regio Zeewolde en de melkveehouders in de regio Nijkerk. Door de afbakening wordt het onderzoek niet te groot en wordt het betrouwbaarder onderzoek.

1.5 Hoofd- en deelvragen

De hoofdvraag van dit onderzoek is 'Hoe reëel is de samenwerking tussen de akkerbouwers in de regio Zeewolde en de melkveehouders in de regio Nijkerk om de kringlooplandbouw te stimuleren?'

De bijbehorende deelvragen van dit onderzoek zijn:

1. Wat is de bereidheid van de akkerbouwers in de regio Zeewolde en melkveehouders in de regio Nijkerk om samen te werken om de kringlooplandbouw te stimuleren?
2. Wat is de motivatie om samen te willen werken van de akkerbouwers in de regio Zeewolde en melkveehouders in de regio Nijkerk om de kringlooplandbouw te stimuleren?
3. Welke voor- en nadelen verwachten de akkerbouwers in de regio Zeewolde en melkveehouders in de regio Nijkerk?

1.6 Doelstelling

De doelstelling is om een analyse te maken over de bereidheid en motivatie van de akkerbouwers in de regio Zeewolde en van de melkveehouders in de regio Nijkerk om samen te kunnen en willen werken. Het onderzoek is om erachter te komen wat mogelijk zou kunnen zijn met betrekking tot samenwerking. In het rapport komt niet een plan hoe de samenwerking gedaan kan worden, dat zijn mogelijk vervolgstappen na dit onderzoek.

2. Aanpak

2.1 Materiaal en methode

Voor het beantwoorden van de deelvragen was onderzoek nodig. Het onderzoek heeft de bereidheid tot samenwerking tussen de akkerbouwers en melkveehouders in de betreffende regio's aangetoond. Voor het onderzoek was als eerste van belang om geschikte kandidaten te vinden, die mee wilden werken aan het interview. De melkveehouders en akkerbouwer in de regio's werden geselecteerd door middel van de eigen contacten van de onderzoeker. Er werd gebruik gemaakt van een doelgerichte steekproef, want de deelnemers werden geselecteerd op melkveehouder of akkerbouwer in de genoemde regio's. (Tubbeling, 2014) (Selm, 2007)

Er zijn tien melkveehouders en tien akkerbouwers gevraagd voor medewerking aan een telefonisch interview. De duur van een interview was gemiddeld 10 minuten. De keuze voor het aantal melkveehouders en akkerbouwers was gebaseerd op het aan agrariërs naar schatting in de regio's en de haalbaarheid qua tijd in verhouding met de beschikbare tijd voor dit onderzoek. De resultaten van de interviews gaven een beeld van de situatie van de bereidheid tot een samenwerking, de motivaties en voor- en nadelen van een samenwerking. Deze resultaten zijn na de verwerking besproken met vier adviseurs.

De eerste adviseur was een voeradviseur die al meer dan 25 jaar werkzaam is bij een veevoederbedrijf. Hij is opgegroeid op een boerderij met melkkoeien. De tweede adviseur heeft zijn opleiding aan de HAS afgerond, waarna hij in de mengvoerindustrie en adviesdienst van de GLTO werkzaam is geweest. Tegenwoordig is hij werkzaam voor zijn eigen adviesbureau samen met een ander. De derde adviseur is een adviseur bij een veevoederbedrijf. In totaal heeft hij al 30 jaar ervaring als voeradviseur bij 2 verschillende bedrijven. De laatste adviseur heeft een opleiding gevolgd aan de landbouwschool. Tegenwoordig werkt hij bij een accountantskantoor, daarvoor heeft hij ruim 13 jaar bij de Rabobank gewerkt. Met deze vier adviseurs zijn de interviews telefonisch gehouden om de resultaten van de voorafgaande interviews van de melkveehouders en akkerbouwers te bespreken.

Bij deze interviews werd gebruik gemaakt van semigestructureerde interviews. Deze interviews werden van tevoren voorbereid met vragen die gesteld gingen worden, maar tijdens het gesprek was er ruimte voor andere relevante onderwerpen die meegenomen konden worden bij het onderzoek. (Heldens, 2005)

2.2 Betrouwbaarheid

Door de keuze van semigestructureerde interviews is het lastiger om de resultaten te vergelijken met elkaar. Ook wordt de betrouwbaarheid van het onderzoek lager dan bij het gebruik van gestructureerde interviews. Bij gestructureerde interviews worden alleen de vooraf opgestelde vragen behandeld tijdens het interview. (Interviewen, sd)

3.0 Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten getoond door het gebruik van de bestudeerde literatuur en de afgenomen interviews met de melkveehouders, akkerbouwers en adviseurs. De resultaten zijn aanwezig om antwoord te krijgen op de deelvragen.

In totaal zijn er tien akkerbouwers in de regio Zeewolde en tien melkveehouders in de regio Nijkerk telefonisch geïnterviewd. Tijdens het interview werd de bereidheid, de redenen en voor- en nadelen van samenwerking met een collega-boer onderzocht. Na de verwerking van deze resultaten zijn die resultaten besproken met vier adviseurs. Dit waren twee voeradviseurs en 2 adviseurs uit de financiële sector.

In dit hoofdstuk komen de resultaten aan bod. Hieronder wordt nogmaals de hoofd- en deelvragen weergegeven.

De hoofdvraag luidt als volgt: Hoe reëel is de samenwerking tussen de akkerbouwers in de regio Zeewolde en de melkveehouders in de regio Nijkerk om de kringlooplandbouw te stimuleren?

De bijbehorende deelvragen zijn:

- Wat is de bereidheid van de akkerbouwers in de regio Zeewolde en melkveehouders in de regio Nijkerk om samen te werken om de kringlooplandbouw te stimuleren?
- Wat is de motivatie om samen te willen werken van de akkerbouwers in de regio Zeewolde en melkveehouders in de regio Nijkerk om de kringlooplandbouw te stimuleren?
- Welke voor- en nadelen verwachten de akkerbouwers in de regio Zeewolde en melkveehouders in de regio Nijkerk?

De resultaten van elke deelvraag worden hieronder per paragraaf getoond.

3.1 Bereidheid van akkerbouwers en melkveehouders om samen te werken

Uit de interviews blijkt dat 4 van de 10 geïnterviewde melkveehouders in de regio Nijkerk voor een deel samen werkt met een collega-boer. Terwijl 7 van 10 akkerbouwers in de regio Zeewolde al gedeeltelijk samen werkt met een andere agrarische ondernemer. Van de melkveehouders die al samenwerken, blijkt dat twee melkveehouders samenwerken vanwege de derogatieregels. Door de samenwerking komen deze boeren beter uit met het aantal grond en geteelde maïs en/of krachtvoer. Daarnaast gaven ook twee melkveehouders aan dat de aankoop en gebruik van machines een reden is om samen te werken, zodat de kosten gedeeld kunnen worden. De bereidbaarheid van de melkveehouders om samen te werken is 40%. Daar tegenover staat de bereidbaarheid van de

akkerbouwers met 44%. Een akkerbouwer vertelde dat de bereidbaarheid voor samenwerken groter is in de bepaalde periodes, zoals het voorjaar en in de oogsttijd. De reden was om samen te werken met machines en arbeid in die tijden. Verder ga een melkveehouder aan dat de bereidbaarheid tot samenwerken met een akkerbouwer kleiner is dan met een melkveehouder. De bereidbaarheid tot samenwerken met een melkveehouder was 75% voor die melkveehouder en met een akkerbouwer 60%.

Volgen adviseur 2 is nu het probleem dat de melkveehouders en akkerbouwers niet 'open' staan voor een samenwerking, terwijl dit belangrijk is voor de samenwerking. Adviseur 3 gaf aan dat akkerbouwer en melkveehouders te verschillend zijn om intensief samen te werken.

3.2 Motivaties van akkerbouwers en melkveehouders

Tijdens de interviews hebben de akkerbouwers en melkveehouders rapportcijfers gegeven aan mogelijke drijfveren om samen te werken. De resultaten zijn weergegeven in tabel 1. In de tabel wordt per drijfveer het gemiddelde van de akkerbouwers en van de melkveehouders getoond.

Tabel 1 Beoordeling van akkerbouwers drijfveren voor samenwerking

	Akkerbouwers
<i>Machines: aanschaf en gebruik</i>	7,6
<i>Sociaal en samenwerking</i>	7,5
<i>Kennis- en persoonlijke ontwikkeling</i>	7,4
<i>Rendement en economie</i>	6,9
<i>Arbeid: vreugde en efficiëntie</i>	6,9
<i>Bouwplan</i>	6,2
<i>Gewassen: rotatie en gezondheid</i>	6,2
<i>Bodemkwaliteit</i>	5,9
<i>Biodiversiteit, landschap en klimaat</i>	5,5
<i>Gebouwen en bewaring</i>	4,9
<i>Wet- en regelgeving</i>	4,3
<i>Dieren: houderij en gezondheid</i>	1

Tabel 2 Beoordeling van melkveehouders drijfveren voor samenwerking

	Melkveehouders
<i>Rendement en economie</i>	7,5
<i>Arbeid: vreugde en efficiëntie</i>	7,3
<i>Kennis- en persoonlijke ontwikkeling</i>	7,2
<i>Gewassen: rotatie en gezondheid</i>	7
<i>Machines: aanschaf en gebruik</i>	6,8
<i>Sociaal en samenwerking</i>	6,4
<i>Wet- en regelgeving</i>	6,2
<i>Dieren: houderij en gezondheid</i>	5,8
<i>Bodemkwaliteit</i>	5,4
<i>Biodiversiteit, landschap en klimaat</i>	5,4
<i>Bouwplan</i>	5,3
<i>Gebouwen en bewaring</i>	5,2

In de tabel 1 is te zien dat het hoogste gemiddelde een 7,6 voor de drijfveer aanschaf en gebruik van machines voor de akkerbouwers is. In tabel 2 is te zien dat de hoogste drijfveer voor de melkveehouders rendement en economie is. De drijfveer met het laagste gemiddelde voor de akkerbouwers is houderij en gezondheid van dieren met als rapportcijfer een 1. Voor de melkveehouders is gebouwen en bewaring het laagste met een 5,2.

Adviseur 1 uit de voersector had niet verwacht dat de aanschaf en gebruik van machines de belangrijkste drijfveer voor akkerbouwers zou zijn. Hij had eerder verwacht bodemkwaliteit of het gebruik van mest. Een samenwerking met een melkveehouder is op het gebied van machines minder productief, omdat melkveehouders veel andere machines nodig heeft dan een akkerbouwer. De adviseurs 3 en 4 hadden deze meest genoemde drijfveer ook niet verwacht. Adviseur 2 uit de financiële sector had deze drijfveer ook niet verwacht, maar hij gaf ook aan dat er wel een aantal gedeelde machines zijn. Als de samenwerking met die machines kan plaats vinden, zal dit kostenbesparend zijn. Zijn mening is wel dat biodiversiteit een belangrijker drijfveer is dan aanschaf en gebruik van machines. Adviseur 2 had de drijfveer rendement en economie bij melkveehouders wel verwacht. Hij keek hiertegen aan door omgekeerde psychologie, want waarom is deze drijfveer zo belangrijk. Dit komt doordat er behoefte naar is. Volgens hem hebben de melkveehouders behoefte aan meer rendement. De andere drie adviseurs hadden deze drijfveer bij de melkveehouder ook verwacht.

3.3 Voor- en nadelen van samenwerking

Tabel 3 Voordelen samenwerking

TOP 3 VOORDELEN	AKKERBOUWERS	MELKVEEHOUDEERS
1	Machines delen	Effectiever werken
2	Effectiever werken	Kostenbesparing
3	Meer rendement	Machines delen

In tabel 3 zijn de voordelen voor een samenwerking met een collega-boer volgens de twee doelgroepen weergegeven. Er is een top 3 getoond van de meest voorkomende voordelen volgens de akkerbouwers en melkveehouders. Bij de akkerbouwers is het grootste voordeel om samen te werken het delen van machines. De akkerbouwers gaven tijdens de interviews aan dat dit van belang is, omdat er veel grote en dure machines nodig zijn voor het telen van de gewassen. Daarna was effectiever werken een voordeel van een samenwerking. Dit had onder andere te maken productiever werken op het gebied van arbeid. Ook was meer rendement behalen een voordeel voor het samen werken. De gedachte bij de akkerbouwers hierbij was, dat tijdens de samenwerking meer kansen ontstaan, waardoor meer rendement behaald kan worden. Andere voordelen die minder vaak benoemd werden bij de akkerbouwers waren onder andere kennis delen met collega-boer, sociale contacten en groter aandeel samen hebben op de markt.

De meest genoemde voordeel voor melkveehouders is het effectiever werken in een samenwerking. Dit heeft betrekking op de arbeid, zoals ook bij de akkerbouwers. Daarna is kostenbesparing een voordeel van de melkveehouders. In een samenwerking kunnen de gemaakte kosten gedeeld worden en kunnen grotere aantallen ingekocht worden, waardoor de kostprijs verlaagd wordt. Op nummer drie stond het delen van machines om die beter te kunnen benutten. Andere genoemde voordelen volgens melkveehouders waren meer plezier, derogatieregels beter benutten, samen krachten bundelen, betere benutting van het land, kennis kunnen delen en een beter rotatie van de gewassen.

In tabel 4 zijn de nadelen voor een samenwerking getoond. De meest genoemde nadeel van de akkerbouwers is de planning. Tijdens een samenwerking is het van belang om te plannen, maar de akkerbouwers gaven aan dat het weer de planning kan beïnvloeden. Hierdoor is plannen een nadeel volgens de akkerbouwers. Als tweede nadeel is het moeten overleggen met de collega-boer. De akkerbouwers kunnen niet zelf alles beslissen als zij zaken willen ondernemen. Dit moet volgens de akkerbouwers wel in overleg gebeuren, maar dat maakt het moeilijker. Daarna gaven de akkerbouwers de verschillen van mensen als nadeel aan. Door de verschillende karakters van collega-boeren wordt een samenwerking complexer. Daarnaast kwamen een aantal nadelen eenmalig voor bij de interviews van de akkerbouwers, zoals dat er meer capaciteit nodig is, samenwerken kost extra tijd en het ontstaan van meer administratie tijdens een samenwerking.

Bovendien is er ook een top 3 van nadelen voor de melkveehouders. Op nummer 1 staat de verschillen van de mensen. Het risico volgens de melkveehouders is dat de karakters kunnen botsen tijdens een samenwerking. Daarna is de planning ook een nadeel tijdens een samenwerking, waarbij de melkveehouders merken dat zij afhankelijk zijn geworden. Op nummer drie staat de verspreiding van dierziektes als nadeel. Verder werden de uitputting van grond, weinig collega's in de buurt, afstand tussen de boeren en de gronden en het moeten maken van goede afspraken.

Tabel 4 Nadelen samenwerking

TOP 3 NADELEN	AKKERBOUWERS	MELKVEEHOUDERS
1	Planning	Verschillen van mensen
2	Overleggen	Planning
3	Verschillen van mensen	Verspreiding dierziektes

Adviseur 4 uit de financiële sector is van mening dat de melkveehouders en akkerbouwers zouden moeten samenwerken voor minder afhankelijkheid van voerleveranciers en om de keten te sluiten voor de kringlooplandbouw.

Adviseur 2 uitte in het interview ook dat het halen en telen van gewassen van belang is voor de agrarische ondernemers om meer richting kringlooplandbouw te gaan.

Voeradviseur 1 gaf tijdens het interview aan dat het ruilen van grond tussen akkerbouwer en melkveehouders een reden is om samen te werken, want door het ruilen van de grond worden er andere gewassen geteeld op een kavel wat kan bijdragen aan bestrijding en voorkomen van ziektes en plagen. Door bijvoorbeeld gras te verbouwen worden de plaag door aaltjes bestreden. Het ruilen van grond zorgt voor meer rotatie en de rotatie is ook belangrijk voor de biodiversiteit. Adviseur 2 vertelde ook dat de biodiversiteit een reden is voor een samenwerking en daarmee samenhangend ook de bodemkwaliteit. Ook de andere drie adviseurs deelde deze mening van adviseur 1.

4.0 Discussie

In dit hoofdstuk worden twee zaken bediscussieerd. Dit zijn de gekozen aanpak en de resultaten.

De doelstelling van dit onderzoek was om de bereidheid en motivaties van de akkerbouwers in de regio Zeewolde en van de melkveehouders in de regio Nijkerk om samen te werken helder te krijgen. Dit is van belang om te weten wat belangrijk is voor een samenwerking.

Uit het onderzoek bleek dat de akkerbouwers voor 44% bereid zijn om samen te werken. Daarnaast werkt 7 van de 10 akkerbouwers al gedeeltelijk samen met een collega-boer. Daartegenover staan de melkveehouders met een bereidheid van 40%. 4 op de 10 melkveehouders werkt (voor een deel) samen. Ook zijn de drijfveren van de melkveehouders en akkerbouwers om samen te werken onderzocht. De hoogs geëindigde drijfveer bij de melkveehouders is rendement en economie en voor akkerbouwers is het de aanschaf en gebruik van machines. Als top 3 van voordelen gaven de akkerbouwers aan het delen van machines, effectiever werken en meer rendement behalen. De melkveehouders gaven aan effectiever werken, kostenbesparing en het delen van machines. Ook kwam er een top 3 van nadelen uit het onderzoek. Voor de akkerbouwers was dit planning, overleggen en de verschillen van mensen. De melkveehouders gaven aan dat de verschillen van mensen, planning en de verspreiding van dierziektes nadelen zijn van een samenwerking.

Het onderzoek is grotendeels volgens planning verlopen. Alleen is de manier van beantwoording van een vraag aan de agrarisch ondernemers veranderd. Het idee was eerst om de vraag van drijfveren te maken, zodat de ondernemers 15 punten kunnen verdelen. Uiteindelijk is dit veranderd naar het geven van rapportcijfers van elke drijfveer voor de boeren. Dit zorgde voor een betere respons van de akkerbouwers en melkveehouders. De gemaakte planning is ook veranderd. Het afnemen van de interviews van de melkveehouders en akkerbouwers kostte meer tijd dan ingeschat was. De volgende keer moet er meer rekening gehouden worden met de tijd van het afnemen van de interviews. Het selecteren van de agrarische ondernemers en adviseurs ging wel goed. Bij de benaderingen van de geselecteerde deelnemers heeft niemand zijn medewerking geweigerd. Dit was boven verwachting. Verder was de insteek bij de theoretisch kader meer richting de kringlooplandbouw, terwijl tijdens het onderzoek meer gericht is geweest om de samenwerking tussen melkveehouders en akkerbouwers. Uiteindelijk zijn er wel een paar belangrijke punten voor een samenwerking, die ook invloed hebben om de kringlooplandbouw.

Verder zijn er betrouwbare gegevens verzameld, want de vragen zijn direct gesteld aan de doelgroep en de adviseurs van de doelgroep. De frequentie is niet voldoende om een uitspraak te kunnen doen voor akkerbouwers en melkveehouders in Nederland. Om daar een uitspraak over te kunnen doen, zal meer onderzoek gedaan moeten worden in verschillende regio's. De frequentie is voldoende om conclusies te trekken voor de akkerbouwers in de regio Zeewolde en de melkveehouders in de regio Nijkerk.

De mogelijkheid van het ontvangen van onverwachte resultaten was in methode beperkt, door het aangeven van 12 mogelijke drijfveren voor de agrarische ondernemers. Uit onderzoek kwamen deze 12 drijfveren al naar voren. Door de benadering waren onverwachte resultaten minder mogelijk. Bij het onderzoek naar de voor- en nadelen was het mogelijk om onverwachte resultaten te ontvangen.

De resultaten uit de interviews komen deels overeen met de gevonden literatuur. De drijfveren vanuit de literatuur kwamen ook naar voren in de interviews met de boeren. Er hadden namelijk ook hele andere voor- en nadelen uit de interviews kunnen komen, die niet overeen kwamen met de drijfveren uit de gevonden literatuur. Verder komen de resultaten niet direct overeen met de gevonden literatuur. De gevonden literatuur was ook andere achtergrondinformatie dan de resultaten uit de interviews.

5.0 Conclusie & Aanbevelingen

De conclusies van de hoofd- en deelvragen worden beschreven in dit hoofdstuk. Daarnaast worden er aanbevelingen weergegeven voor de akkerbouwers, melkveehouders, adviseurs en minister Schouten.

Dit onderzoek toont aan hoe reëel de samenwerking tussen akkerbouwers in de regio Zeewolde en de melkveehouders in de regio Nijkerk om de kringlooplandbouw te stimuleren. Dit onderzoek heeft plaatsgevonden om een analyse van de bereidheid tussen akkerbouwer en melkveehouders in de genoemde regio's te creëren. Dat is om in beeld te krijgen wat van belang is bij een mogelijke samenwerking en waar tegenaan gelopen wordt tijdens een samenwerking. De aanbevelingen zijn gericht om de samenwerkingen te stimuleren. Dit rapport is een begin om in de toekomst een plan te kunnen maken hoe de twee doelgroepen kunnen samenwerken.

5.1 Conclusies

In deze paragraaf is elke deelvraag weergegeven met de daarbij behorende conclusies. Als laatste is de conclusie van de hoofdvraag weergegeven.

5.1.1 Deelvragen

1. Wat is de bereidheid van de akkerbouwers in de regio Zeewolde en melkveehouders in de regio Nijkerk om samen te werken om de kringlooplandbouw te stimuleren?

7 van de 10 akkerbouwers werken al gedeeltelijk samen met een collega-boer. Terwijl 4 van de 10 melkveehouders samen werken met een collega-boer. Daaruit blijkt dat in verhouding meer akkerbouwers al samen werken ten opzichte van de melkveehouders. De bereidheid om samen te werken is bij akkerbouwers 44% en bij melkveehouders 40%. Deze percentages van de bereidbaarheid voor samenwerking ligt niet veel uit elkaar. De agrarische ondernemers in de genoemde regio's zijn nog niet eens voor de helft bereid om samen te werken.

2. Wat is de motivatie om samen te willen werken van de akkerbouwers in de regio Zeewolde en melkveehouders in de regio Nijkerk om de kringlooplandbouw te stimuleren?

Van de 12 mogelijke drijfveren voor een samenwerking, heeft de drijfveer de aanschaf en gebruik van machines het hoogste gemiddelde van de akkerbouwers. De drijfveer houderij en gezondheid van dieren eindigde als laatste bij de akkerbouwers. De oorzaak hiervan is dat akkerbouwer niet te maken hebben met dieren. Bij de melkveehouders kwam rendement en economie als nummer 1 te staan. Dat die drijfveer het hoogste eindigt bij de

melkveehouders kan komen, doordat melkveehouders behoefte hebben aan meer rendement. Gebouwen en bewaring heeft het laagste gemiddelde bij melkveehouders. Dus de motivatie voor akkerbouwers om samen te werken is het samen aanschaffen en gebruiken van machines. Voor melkveehouders is het behalen van meer rendement een reden om samen te werken.

3. Welke voor- en nadelen verwachten de akkerbouwers in de regio Zeewolde en melkveehouders in de regio Nijkerk?

Uit onderzoek kwam een top 3 van voordelen voor de akkerbouwers en melkveehouders. Bij de akkerbouwers staat machines delen op nummer 1 en daarna effectiever werken en meer rendement behalen. Voor de melkveehouders staat effectiever werken op nummer 1 wat daarna wordt opgevolgd door kostenbesparing en machines delen. De top 3 van de akkerbouwers en melkveehouders komen grotendeels overeen, alleen een andere volgorde. Hieruit blijkt dat er gezamenlijke voordelen zijn, wat positief kan werken voor een samenwerking. Daarnaast is er ook een top 3 van nadelen uit het onderzoek gekomen. Op nummer 1 bij de akkerbouwers staat de planning. Daarna komen de nadelen het overleggen met de collega-boer en de verschillen van de mensen. Bij de melkveehouders is de verschillen van mensen tijdens een samenwerking het meest genoemde nadeel en daarna planning en verspreiding van dierziektes. De meest genoemde nadelen van akkerbouwers en nadelen komen redelijk overeen, alleen de verspreiding van dierziektes komt bij de melkveehouder naar voren en bij de akkerbouwers niet. De akkerbouwers hebben geen last van de verspreiding van dierziektes.

5.1.2 Hoofdvraag

Tot slot wordt in deze paragraaf de hoofdvraag met bijbehorende conclusie weergegeven.

‘Hoe reëel is de samenwerking tussen de akkerbouwers in de regio Zeewolde en de melkveehouders in de regio Nijkerk om de kringlooplandbouw te stimuleren?’

De bereidheid om samen te werken van de melkveehouders is 40% en van akkerbouwers 44%. Dit geeft aan dat zij niet veel bereid zijn om samen te werken. Dit beïnvloedt de kans op een samenwerking tussen de akkerbouwer en melkveehouder om de kringlooplandbouw te stimuleren. De voordelen die de agrarische ondernemers zien om samen te werken, komen grotendeels overeen. Dit werkt positief voor een samenwerking, want de akkerbouwers en melkveehouder hebben dezelfde belangen bij een samenwerking. De nadelen van een samenwerking volgens de akkerbouwers en melkveehouders zijn hetzelfde, alleen heeft de melkveehouders aangegeven dat verspreiding van dierziektes een nadeel is. Dit nadeel hoeft de samenwerking tussen

melkveehouders en akkerbouwer niet in de weg te staan, want de verspreiding van dierziektes bij een samenwerking tussen deze twee doelgroepen is niet mogelijk. Dus is dit nadeel geen nadeel voor de melkveehouders voor de samenwerking tussen akkerbouwers en melkveehouders. De drijfveren met het hoogste gemiddelde is de aanschaf en machines voor de akkerbouwers en rendement en economie voor de melkveehouders. Het delen van machines tussen melkveehouders en akkerbouwers is een beetje lastig, want zij hebben allebei verschillende machines nodig voor het bedrijf. Toch kunnen de machines die zij allebei nodig hebben gedeeld worden. Dit zorgt voor kostenbesparing bij de aanschaf en onderhoud van machines, dat uiteindelijk meer rendement kan opleveren wat de melkveehouder als belangrijke drijfveer heeft. Zo kunnen de drijfveren toch gecombineerd worden tijdens een samenwerking.

5.2 Aanbevelingen

De bodemkwaliteit van de grond is voor akkerbouwers en melkveehouder belangrijk, alleen uit het onderzoek kwam dat dit niet de belangrijkste drijfveer is. Toch kan deze drijfveer een opstapje zijn om samen te werken, omdat allebei de doelgroepen hier baat bij hebben. Als nadeel van samenwerken gaven de akkerbouwers en melkveehouders aan dat de verschillen van mensen moeilijk is om de samenwerking goed te houden. De bodemkwaliteit kan dan een opstapje zijn, want door het ruilen van grond kan de bodemkwaliteit verbeterd worden door de rotatie van gewassen. Dit proces kan heel zakelijk gehouden worden met afspraken, waardoor het risico op onenigheid tussen de samenwerkende partijen minimaal zal zijn. Daarbij zijn de afspraken tussen de melkveehouder en akkerbouwers het belangrijkste voor het slagen van de samenwerking.

Daarnaast kunnen de adviseur van de agrarische sector de akkerbouwers en melkveehouders ondersteunen bij samenwerkingen. Er werd in het onderzoek ook aangegeven dat de extra administratie bij een samenwerking een nadeel is. Hierin zouden adviseurs kunnen ondersteunen door advies te geven of het verwerken van de administratie kunnen overnemen van de ondernemers.

Het advies aan minister Schouten is om als eerste stap richting de kringlooplandbouw te gaan om de geoogste gewassen van de akkerbouwers te leveren aan de melkveehouders, zodat de benodigde gewassen voor de melkveehouders direct bij de akkerbouwer vandaan komt. Ook is het advies dat akkerbouwers de maïs gaan telen voor de melkveehouders, zodat de melkveehouders geen maïs meer hoeven te telen. Hierdoor hebben de melkveehouders profijt van meer eiwit van eigen grond en de akkerbouwers

hebben meer rotatiemogelijkheden, dat ook weer gunstig is voor de bodemkwaliteit.

Tenslotte is een vervolgonderzoek van belang om meer duidelijkheid te geven over hoe een samenwerking tussen melkveehouders en akkerbouwers er in praktijk uit zou kunnen zien. Hierbij is het handig om een proef uit te voeren van een samenwerking tussen melkveehouders en akkerbouwers. Deze proef zal meer duidelijkheid geven over lastige situaties en juist wat goed gaat. Ook is een vervolgonderzoek naar de bereidheid van de akkerbouwers en melkveehouders om samen te werken in andere regio's van belang. Als er meer duidelijkheid is in verschillende regio's in Nederland, dan kan er pas een conclusie getrokken worden voor Nederland.

Bibliografie

- Berkhout, P. (2019, juni 25). *Kringlooplandbouw en de wetten van de economie*. Opgeroepen op maart 19, 2020, van Weblog:
<https://weblog.wur.nl/kringlooplandbouw/kringlooplandbouw-en-de-wetten-van-de-economie/>
- Erisman, J. W. (2019). *Kringlooplandbouw in de praktijk: Analyse en aanbevelingen voor beleid*. Opgeroepen op maart 19, 2019, van Orgprints:
<https://orgprints.org/36542/1/3417.pdf>
- Heldens, J. J. (2005). *De kunst van het interviewen: reflecties op het interview met een guide*. Opgeroepen op april 2, 2020, van
<https://repository.ubn.ru.nl/bitstream/handle/2066/54987/54987.pdf>
- Hoefnagel, E. W. (2004, april). *Drijfveren van vissers en duurzaam visserijbeheer*. Opgeroepen op maart 17, 2020, van Library WUR:
<https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/20694>
- Holster, H. C. (2014). *Van marge naar mainstream*. Wageningen UR. Opgeroepen op december 19, 2019, van
<https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/288027>
- Interviewen*. (sd). Opgeroepen op maart 10, 2020, van Afstudeergoeroes:
<https://www.afstudeergoeroes.nl/onderzoek-en-afstuderen/onderzoek/interviewen/#1514999796070-145ed032-a47d>
- Kringlooplandbouw*. (sd). Opgeroepen op december 18, 2019, van WUR:
<https://www.wur.nl/nl/Dossiers/dossier/Kringlooplandbouw.htm>
- Leenstra, F. V. (2019). *Mest: Een waardevolle grondstof*. Wageningen: Wageningen UR Livestock Research. Opgeroepen op december 19, 2019, van <https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/498087>
- Oosterhoff, W. (2019). *Samenwerken Akkerbouw & Veehouderij*. Opgeroepen op december 19, 2019, van <https://hbo-kennisbank.nl/details/aereshogeschool:oai:www.samhao.nl:VBS:2:145584?q=Duurzame+akkerbouw>
- Prins, A., Galema, P., Beldman, A., & Laverman, W. (2011). *Agro-landrij: een moderne, regionale samenwerking*. Wageningen. Opgeroepen op januari 30, 2020, van <https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/174747>
- Scholten, M. C. (2018). *Technische Briefing Kringlooplandbouw; Notitie opgesteld op verzoek van de Tweede Kamer Commissie LNV: Wat mogen we verwachten van een circulaire voedselproductie gebaseerd op een kringlooplandbouw, in het perspectief van klimaat-en biodiversiteitsdoelen?* Opgeroepen op maart 21, 2020, van
https://www.wur.nl/upload_mm/9/c/4/c3895bb6-d515-4c12-920b-b67d85cboeef_20180704%20Briefing%20WUR%20Tweede%20Kamer%20o-%20Kringlooplandbouw%20klimaat%20biodiversiteit.pdf
- Selm, M. (2007). Opgeroepen op maart 15, 2020, van Focusgroeponderzoek:
<https://repository.ubn.ru.nl/bitstream/handle/2066/56135/56135.pdf>

- Tubbeling, L. (2014, augustus 16). *Steekproef bepalen*. Opgeroepen op maart 10, 2020, van De afstudeerconsultant:
<https://deafstudeerconsultant.nl/afstudeertips/onderzoeksmethoden/steekproef-bepalen/>
- Verhoeven, F., & Stuiver, M. (2010). *Kringlooplandbouw, op weg naar geborgde bedrijfsspecifieke milieuresultaten*. Opgeroepen op maart 21, 2020, van Library WUR:
<https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/176489>
- Woltjer, G. &. (2019). *De betekenis van mestverwerking in een circulaire economie*. Wageningen: Wageningen Economic Research. Opgeroepen op januari 3, 2020, van
<https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/475439>

Bijlagen:

Bijlage I: Checklist schriftelijk rapporteren

Checklist Schriftelijk Rapporteren 2018

Naam: _____
Klas: _____

*De beoordelingscriteria die met een * zijn aangegeven, zijn 'villing points'. Wanneer de beoordelaar daarvan meer dan vijf heeft aangekruist, dien je het rapport/verslag op alle onvoldoende onderdelen te verbeteren. In het afstudeerwerkstuk zijn geen 'villing points' toegestaan.*

1. Het taalgebruik

- ☐ Bevat niet meer dan drie grammaticale, spel- en typefouten per duizend woorden; het rapport/verslag is dan afgekeurd*
- ☐ Heeft een actieve schrijfstijl*
- ☐ Is zakelijk, formeel en objectief *
- ☐ Is coherent (verwijs- en verbindingswoorden)*
- ☐ Heeft een adequate interpunctie*
- ☐ Bevat niet de persoonlijke voornaamwoorden 'ik/mij/me, jij/je/jou, jullie, u, wij/we/ons' *
- ☐ Is doelgroepgericht*
- ☐ Heeft een uniforme stijl*

2. De ordening

- ☐ Het verslag/rapport heeft een logisch opbouw
- ☐ Elk hoofdstuk heeft een logische alineastructuur
- ☐ Elk hoofdstuk kent een introductie (m.u.v. H.1)

3. Het rapport/verslag

- ☐ Is vrij van plagiaat*
- ☐ De pagina's zijn genummerd*
- ☐ Heeft een uniforme opmaak

4. De omslag

- ☐ Bevat de titel
- ☐ Vermeldt de auteur(s)

5. De titelpagina/het titelblad

- ☐ Heeft een specifieke titel*
- ☐ Vermeldt de auteur(s)*
- ☐ Vermeldt de plaats en de datum*
- ☐ Vermeldt de opdrachtgever(s)*

6. Het voorwoord:

- ☐ Bevat de persoonlijke aanleiding tot het schrijven van het rapport/verslag
- ☐ Bevat persoonlijke bedankjes (persoonlijke voornaamwoorden toegestaan)

7. De inhoudsopgave:

- ☐ Vermeldt alle genummerde onderdelen van het rapport/verslag*
- ☐ Vermeldt de samenvatting en de bijlage(n)
- ☐ Is overzichtelijk/gestructureerd
- ☐ Heeft een correcte paginaverwijzing

8. De samenvatting:

- ☐ Is een verkorte versie van het gehele rapport/verslag
- ☐ Bevat de conclusies
- ☐ Bevat suggesties voor verder onderzoek

- ☐ Bevat geen persoonlijke mening
- ☐ Staat direct na de inhoudsopgave

9. De inleiding

- ☐ Is hoofdstuk 1*
- ☐ Beschrijft het kader/de context en de aanleiding*
- ☐ Geeft inhoudelijke relevante achtergrondinformatie*
- ☐ Bevat de probleemstelling/de onderzoeksvraag*
- ☐ Vermeldt het doel*
- ☐ Bevat een leeswijzer voor het rapport/verslag*

10. Materiaal en methode

- ☐ Beschrijft de gevolgde onderzoeksmethode
- ☐ Motiveert de keuze voor de gevolgde onderzoeksmethode
- ☐ Past bij de probleemstelling/de onderzoeksvraag*
- ☐ Beschrijft de variabelen/eenheden
- ☐ Beschrijft de methode van data-analyse

11. De (opmaak van de) kern

- ☐ De hoofdstukken en de (sub)paragrafen met maximaal drie niveaus zijn genummerd*
- ☐ De hoofdstukken en (sub)paragrafen hebben een passende titel
- ☐ Een hoofdstuk beslaat ten minste één pagina
- ☐ Een nieuw hoofdstuk begint op een nieuwe pagina
- ☐ De zinnen lopen door (geen 'enter' binnen een alinea gebruiken)
- ☐ De figuren zijn (door)genummerd en hebben een passende titel (onder de figuur)*
- ☐ De tabellen zijn (door)genummerd en hebben een passende titel (boven de tabel)*
- ☐ Tabellen en figuren zijn zelfstandig te begrijpen
- ☐ In de tekst zijn er verwijzingen naar figuren en/of tabellen*
- ☐ De tekst bevat verwijzingen naar de desbetreffende bijlage(n)
- ☐ De tekst is ook zonder verwijzingen te begrijpen

12. De discussie

- ☐ Vermeldt de interpretatie(s) van de resultaten
- ☐ Bevat een vergelijking met relevante literatuur
- ☐ Geeft de valide argumentatie weer
- ☐ Evalueert de gevolgde onderzoeksmethode
- ☐ Bevat een kritische reflectie op de eigen bevindingen

13. De conclusies en aanbevelingen

- ☐ Bevatten antwoord(en) op de onderzoeksvraag
- ☐ Zijn gebaseerd op relevante feiten
- ☐ Bevatten geen nieuwe informatie*

14. De bronvermelding

- ☐ Verwijzingen in de tekst zijn conform de APA-normen*
- ☐ De bronnenlijst is conform de APA-normen*

15. De bijlagen

- ☐ Zijn genummerd
- ☐ Zijn voorzien van een passende titel
- ☐ Bevatten geen eigen analyse
- ☐ Zijn overzichtelijk weergegeven

30

Bijlage II: Interviewvragen voor agrarische ondernemers

- Wat is uw bedrijfssituatie?
 - Wat voor bedrijfsvoering heeft u?
 - Doet u al samenwerken met een collega-boer en zo ja, waarom?
 - Voor hoeveel procent bent u bereid om samen te werken met een collega-boer?
 - Waarom zou u willen samenwerken? Verdeel 15 punten over de volgende 12 onderwerpen. Hoe meer punten een onderwerp krijgt, hoe belangrijk dit voor u is.
 - Bodemkwaliteit
 - Bouwplan
 - Rendement en economie
 - Sociaal en samenwerking
 - Dieren: houderij en gezondheid
 - Gewassen: rotatie en gezondheid
 - Arbeid: vreugde en efficiëntie
 - Gebouwen en bewaring
 - Machines: aanschaf en gebruik
 - Wet- en regelgeving
 - Biodiversiteit, landschap en klimaat
 - Kennis- en persoonlijke ontwikkeling
- (Oosterhoff, 2019)
- Welke voordelen verwacht u van een samenwerking?
 - Welke nadelen verwacht u van een samenwerking?
 - Waar ziet u tegen op bij een mogelijke samenwerking?

Bijlage III: Interviewvragen voor adviseurs

- Wat is uw betrokkenheid in de agrarische sector?
- Hoeveel heeft u te maken met melkveehouders? (Percentage)
- Hoeveel heeft u te maken met akkerbouwers? (Percentage)
- Waarom zouden akkerbouwers en melkveehouders moeten samenwerken volgens u?
- Wat zijn de voordelen van de samenwerking tussen deze twee doelgroepen volgens u?
- Wat zijn de nadelen van de samenwerking volgens u?
- (Resultaten van afgenomen interviews) is het resultaat van de afgenomen interviews, wat vindt u hiervan? Had u dit verwacht?
- Wat voor invloed zouden deze resultaten kunnen hebben op de agrarische sector?
- Wat zijn uw aanbevelingen voor mogelijke samenwerking tussen deze twee doelgroepen?
- Hoe ziet uw de toekomst van samenwerkingen tussen de akkerbouwers en melkveehouders?

Bijlage IV: Resultaten van interviews akkerbouwers

Akkerbouwer 1

- Wat is uw bedrijfssituatie? (Ha eigen en pacht, aantal gewassen)
 - Totaal 60 ha bouwgrond 6 ha eigendom 54 pacht. Aardappelen, suikerbieten, zomertarwe, wintertarwe, zomergerst, uien, een deel verhuur aan tulpenboer.
- Wat voor bedrijfsvoering heeft u?
 - Gangbaar
- Doet u al samenwerken met een collega-boer en zo ja, waarom?
 - Ja, vanwege kostenplaatje. Buurman doet spuiten, aardappelrooier doen we samen, etc.
- Voor hoeveel procent bent u bereid om samen te werken met een collega-boer?
 - Vooral in de oogst en voorjaar 20%
- Waar ziet u tegen op bij een mogelijke samenwerking?
 - Doe ik het beter dan een ander. Sommige staan niet open voor elkaar.
- Waarom zou u willen samenwerken? Hieronder zijn een aantal onderwerpen. Geef een rapportcijfer hoe belangrijk het onderwerp is om samen te werken voor u. Geef een cijfer tussen de 1 en 10. Een 1 is helemaal niet belangrijk en een 10 het belangrijkste.
 - Bodemkwaliteit 8
 - Bouwplan 8
 - Rendement en economie 8
 - Sociaal en samenwerking 7
 - Dieren: houderij en gezondheid 1
 - Gewassen: rotatie en gezondheid 8
 - Arbeid: vreugde en efficiëntie 7
 - Gebouwen en bewaring 9
 - Machines: aanschaf en gebruik 9
 - Wet- en regelgeving 3
 - Biodiversiteit, landschap en klimaat 9
 - Kennis- en persoonlijke ontwikkeling 8

(Oosterhoff, 2019)

- Welke voordelen verwacht u van een samenwerking?
 - Machines samen delen
- Welke nadelen verwacht u van een samenwerking?
 - Sommige staan niet er niet open voor. Met de ene beter kunnen opgaan dan de andere

Akkerbouwer 2

- Wat is uw bedrijfssituatie? (Ha eigen en pacht, aantal gewassen)
 - 150 ha eigendom, tarwe aardappelen uien suikerbieten
 - Wat voor bedrijfsvoering heeft u?
 - Gangbaar
 - Doet u al samenwerken met een collega-boer en zo ja, waarom?
 - Nee
 - Voor hoeveel procent bent u bereid om samen te werken met een collega-boer?
 - 0%
 - Waar ziet u tegen op bij een mogelijke samenwerking?
 - Planning en weersdruk vanwege tegelijk willen oogsten
 - Waarom zou u willen samenwerken? Hieronder zijn een aantal onderwerpen. Geef een rapportcijfer hoe belangrijk het onderwerp is om samen te werken voor u. Geef een cijfer tussen de 1 en 10. Een 1 is helemaal niet belangrijk en een 10 het belangrijkste.
 - Bodemkwaliteit 9
 - Bouwplan 1
 - Rendement en economie 1
 - Sociaal en samenwerking 3
 - Dieren: houderij en gezondheid 1
 - Gewassen: rotatie en gezondheid 8
 - Arbeid: vreugde en efficiëntie 8
 - Gebouwen en bewaring 8
 - Machines: aanschaf en gebruik 8
 - Wet- en regelgeving 5
 - Biodiversiteit, landschap en klimaat 5
 - Kennis- en persoonlijke ontwikkeling 7
- (Oosterhoff, 2019)
- Welke voordelen verwacht u van een samenwerking?
 - Sociale en sneller werken
 - Welke nadelen verwacht u van een samenwerking?
 - Planning en weersdruk van tegelijk oogsten

Akkerbouwer 3

- Wat is uw bedrijfssituatie? (Ha eigen en pacht, aantal gewassen)
 - 360 ha in Nederland, waarvan 300 ha in eigendom en 60 ha pacht. Ook hebben zij 800 ha pacht in Polen. Zij telen 6 soorten gewassen.
 - Wat voor bedrijfsvoering heeft u?
 - Gangbaar in Nederland en 650 gangbaar in Polen en 150 ha biologisch in Polen.
 - Doet u al samenwerken met een collega-boer en zo ja, waarom?
 - Nee
 - Voor hoeveel procent bent u bereid om samen te werken met een collega-boer?
 - 20%
 - Waar ziet u tegen op bij een mogelijke samenwerking?
 - Tegelijk de machines in gebruik willen nemen
 - Waarom zou u willen samenwerken? Hieronder zijn een aantal onderwerpen. Geef een rapportcijfer hoe belangrijk het onderwerp is om samen te werken voor u. Geef een cijfer tussen de 1 en 10. Een 1 is helemaal niet belangrijk en een 10 het belangrijkste.
 - Bodemkwaliteit 2
 - Bouwplan 2
 - Rendement en economie 2
 - Sociaal en samenwerking 9
 - Dieren: houderij en gezondheid 1
 - Gewassen: rotatie en gezondheid 2
 - Arbeid: vreugde en efficiëntie 2
 - Gebouwen en bewaring 2
 - Machines: aanschaf en gebruik 2
 - Wet- en regelgeving 2
 - Biodiversiteit, landschap en klimaat 2
 - Kennis- en persoonlijke ontwikkeling 9
- (Oosterhoff, 2019)
- Welke voordelen verwacht u van een samenwerking?
 - Meer ervaring samen uitwisselen en groter machinepark kunnen kopen.
 - Welke nadelen verwacht u van een samenwerking?
 - Tegelijk de machines in gebruik willen nemen

Akkerbouwer 4

- Wat is uw bedrijfssituatie? (Ha eigen en pacht, aantal gewassen)
 - 68 ha 26 eigendom rest erfpacht. 5
 - Wat voor bedrijfsvoering heeft u?
 - Gangbaar
 - Doet u al samenwerken met een collega-boer en zo ja, waarom?
 - Ja, kosten te besparen en mannen extra
 - Voor hoeveel procent bent u bereid om samen te werken met een collega-boer?
 - 50%
 - Waar ziet u tegen op bij een mogelijke samenwerking?
 - Niks
 - Waarom zou u willen samenwerken? Hieronder zijn een aantal onderwerpen. Geef een rapportcijfer hoe belangrijk het onderwerp is om samen te werken voor u. Geef een cijfer tussen de 1 en 10. Een 1 is helemaal niet belangrijk en een 10 het belangrijkste.
 - Bodemkwaliteit 7
 - Bouwplan 7
 - Rendement en economie 8
 - Sociaal en samenwerking 8
 - Dieren: houderij en gezondheid 1
 - Gewassen: rotatie en gezondheid 7
 - Arbeid: vreugde en efficiëntie 8
 - Gebouwen en bewaring 6
 - Machines: aanschaf en gebruik 8
 - Wet- en regelgeving 6
 - Biodiversiteit, landschap en klimaat 6
 - Kennis- en persoonlijke ontwikkeling 7
- (Oosterhoff, 2019)
- Welke voordelen verwacht u van een samenwerking?
 - Arbeid productiever
 - Welke nadelen verwacht u van een samenwerking?
 - Met mooi weer bij een ander bezig zijn en bij jezelf bezig zijn met slecht weer is het risico. Geven en nemen

Akkerbouwer 5

- Wat is uw bedrijfssituatie? (Ha eigen en pacht, aantal gewassen)
 - 80 ha pacht grond in gebruik en telen 4 gewassen
- Wat voor bedrijfsvoering heeft u?
 - Gangbaar
- Doet u al samenwerken met een collega-boer en zo ja, waarom?
 - Ja, samen met een akkerbouwer en loonwerker om meer rendement te behalen.
- Voor hoeveel procent bent u bereid om samen te werken met een collega-boer?
 - 100%
- Waar ziet u tegen op bij een mogelijke samenwerking?
 - Goed communiceren vindt hij heel moeilijk
- Waarom zou u willen samenwerken? Hieronder zijn een aantal onderwerpen. Geef een rapportcijfer hoe belangrijk het onderwerp is om samen te werken voor u. Geef een cijfer tussen de 1 en 10. Een 1 is helemaal niet belangrijk en een 10 het belangrijkste.
 - Bodemkwaliteit 9
 - Bouwplan 8
 - Rendement en economie 10
 - Sociaal en samenwerking 8
 - Dieren: houderij en gezondheid 1
 - Gewassen: rotatie en gezondheid 8
 - Arbeid: vreugde en efficiëntie 9
 - Gebouwen en bewaring 6
 - Machines: aanschaf en gebruik 8
 - Wet- en regelgeving 10
 - Biodiversiteit, landschap en klimaat 10
 - Kennis- en persoonlijke ontwikkeling 10

(Oosterhoff, 2019)

- Welke voordelen verwacht u van een samenwerking?
 - Rendement verbetering op alle fronten, komen meer kansen op je af. Minder bedreigingen, want je deelt de bedreiging met meerder
- Welke nadelen verwacht u van een samenwerking?
 - Communicatie is een aandachtspunt, eigen plan niet kunnen trekken. Kost tijd in samenwerking en die ruimte moet je wel hebben op het bedrijf.

Akkerbouwer 6

- Wat is uw bedrijfssituatie? (Ha eigen en pacht, aantal gewassen)
 - 35 ha in gebruik en er worden 4 soort gewassen geteeld.
 - Wat voor bedrijfsvoering heeft u?
 - Gangbaar
 - Doet u al samenwerken met een collega-boer en zo ja, waarom?
 - Ja, om samen machines aan te schaffen en te gebruiken, vooral machines die maar een paar dagen in het jaar nodig zijn.
 - Voor hoeveel procent bent u bereid om samen te werken met een collega-boer?
 - 60%
 - Waar ziet u tegen op bij een mogelijke samenwerking?
 - De goede persoon vinden waar je mee samen werkt.
 - Waarom zou u willen samenwerken? Hieronder zijn een aantal onderwerpen. Geef een rapportcijfer hoe belangrijk het onderwerp is om samen te werken voor u. Geef een cijfer tussen de 1 en 10. Een 1 is helemaal niet belangrijk en een 10 het belangrijkste.
▪ Bodemkwaliteit	3	
▪ Bouwplan	5	met melkveehouder gunstiger
▪ Rendement en economie	8	
▪ Sociaal en samenwerking	9	
▪ Dieren: houderij en gezondheid	1	
▪ Gewassen: rotatie en gezondheid	5	met melkveehouder gunstiger
▪ Arbeid: vreugde en efficiëntie	10	
▪ Gebouwen en bewaring	2	
▪ Machines: aanschaf en gebruik	9	
▪ Wet- en regelgeving	2	
▪ Biodiversiteit, landschap en klimaat	3	
▪ Kennis- en persoonlijke ontwikkeling	9	

(Oosterhoff, 2019)

- Welke voordelen verwacht u van een samenwerking?
 - Kostenbesparend en efficiënter werken
- Welke nadelen verwacht u van een samenwerking?
 - Op je beurt moeten wachten met oogsten als je samen werkt, terwijl je te maken hebt met het weer dat plotseling kan veranderen.

Akkerbouwer 7

- Wat is uw bedrijfssituatie? (Ha eigen en pacht, aantal gewassen)
 - 75 ha in gebruik, waarvan 32 ha pacht. Er worden 5 soorten gewassen geteeld.
- Wat voor bedrijfsvoering heeft u?
 - Gangbaar
- Doet u al samenwerken met een collega-boer en zo ja, waarom?
 - Ja, met de burens samen oogsten. Arbeid
- Voor hoeveel procent bent u bereid om samen te werken met een collega-boer?
 - 20%
- Waar ziet u tegen op bij een mogelijke samenwerking?
 - Met elkaar eens zijn, moet op een lijn zitten en moet toevoegen
- Waarom zou u willen samenwerken? Hieronder zijn een aantal onderwerpen. Geef een rapportcijfer hoe belangrijk het onderwerp is om samen te werken voor u. Geef een cijfer tussen de 1 en 10. Een 1 is helemaal niet belangrijk en een 10 het belangrijkste.
- Bodemkwaliteit 9
- Bouwplan 9
- Rendement en economie 8
- Sociaal en samenwerking 7
- Dieren: houderij en gezondheid 1
- Gewassen: rotatie en gezondheid 8
- Arbeid: vreugde en efficiëntie 7
- Gebouwen en bewaring 7
- Machines: aanschaf en gebruik 6
- Wet- en regelgeving 5
- Biodiversiteit, landschap en klimaat 6
- Kennis- en persoonlijke ontwikkeling 8

(Oosterhoff, 2019)

- Welke voordelen verwacht u van een samenwerking?
 - Arbeid kunnen verdelen en machines efficiënter benutten, waardoor kostprijs naar beneden
- Welke nadelen verwacht u van een samenwerking?
 - Moet op een lijn zitten, kan niet hard groeien in hoeveelheid aardappelen bijvoorbeeld als de buurman de aardappelen oogst. Hij moet het toch aan kunnen qua capaciteit.

Akkerbouwer 8

- Wat is uw bedrijfssituatie? (Ha eigen en pacht, aantal gewassen)
 - 265 ha in gebruik 10 gewassen
 - Wat voor bedrijfsvoering heeft u?
 - Biologisch
 - Doet u al samenwerken met een collega-boer en zo ja, waarom?
 - Ja, gunstig voor investering in machines
 - Voor hoeveel procent bent u bereid om samen te werken met een collega-boer?
 - 20%
 - Waar ziet u tegen op bij een mogelijke samenwerking?
 - Nergens tegen opzien eigenlijk, alleen planning machinegebruik
 - Waarom zou u willen samenwerken? Hieronder zijn een aantal onderwerpen. Geef een rapportcijfer hoe belangrijk het onderwerp is om samen te werken voor u. Geef een cijfer tussen de 1 en 10. Een 1 is helemaal niet belangrijk en een 10 het belangrijkste.
- Bodemkwaliteit 8
 - Bouwplan 6
 - Rendement en economie 8
 - Sociaal en samenwerking 8
 - Dieren: houderij en gezondheid 1
 - Gewassen: rotatie en gezondheid 5
 - Arbeid: vreugde en efficiëntie 7
 - Gebouwen en bewaring 3
 - Machines: aanschaf en gebruik 8
 - Wet- en regelgeving 8
 - Biodiversiteit, landschap en klimaat 3
 - Kennis- en persoonlijke ontwikkeling 8

(Oosterhoff, 2019)

- Welke voordelen verwacht u van een samenwerking?
 - Inzicht wat je collega doet, dus kennis delen.
- Welke nadelen verwacht u van een samenwerking?
 - Planning als je samen een machine hebt, dan kan je die niet tegelijk gebruiken.

Akkerbouwer 9

- Wat is uw bedrijfssituatie? (Ha eigen en pacht, aantal gewassen)
 - In totaal 45 hectare in gebruik en alle grond is verkregen door pacht. In het jaar worden 4 soorten gewassen geteeld.
- Wat voor bedrijfsvoering heeft u?
 - Gangbaar
- Doet u al samenwerken met een collega-boer en zo ja, waarom?
 - Ja, het is goedkoper om machines te delen. Daarvan is het wel haniger als de collega-boer veel dezelfde gewassen teelt.
- Voor hoeveel procent bent u bereid om samen te werken met een collega-boer?
 - 100%
- Waar ziet u tegen op bij een mogelijke samenwerking?
 - Vertrouwen moet je in elkaar
- Waarom zou u willen samenwerken? Hieronder zijn een aantal onderwerpen. Geef een rapportcijfer hoe belangrijk het onderwerp is om samen te werken voor u. Geef een cijfer tussen de 1 en 10. Een 1 is helemaal niet belangrijk en een 10 het belangrijkste.
- Bodemkwaliteit 3
- Bouwplan 8
- Rendement en economie 8
- Sociaal en samenwerking 8
- Dieren: houderij en gezondheid 1
- Gewassen: rotatie en gezondheid 3
- Arbeid: vreugde en efficiëntie 6
- Gebouwen en bewaring 5
- Machines: aanschaf en gebruik 10
- Wet- en regelgeving 1
- Biodiversiteit, landschap en klimaat 3
- Kennis- en persoonlijke ontwikkeling 3

(Oosterhoff, 2019)

- Welke voordelen verwacht u van een samenwerking?
 - Aanschaf en kosten van machines kunnen delen
- Welke nadelen verwacht u van een samenwerking?
 - In overleg blijven om samen het goed te kunnen regelen, zodat de samenwerking slaagt

Akkerbouwer 10

- Wat is uw bedrijfssituatie? (Ha eigen en pacht, aantal gewassen)
 - 300 ha in gebruik, waarvan deels eigendom en deels pacht. In een jaar worden 10 verschillende gewassen geteeld.
 - Wat voor bedrijfsvoering heeft u?
 - Biologisch
 - Doet u al samenwerken met een collega-boer en zo ja, waarom?
 - Ja, grote klanten kunnen leveren zelf, daarom samenwerking.
 - Voor hoeveel procent bent u bereid om samen te werken met een collega-boer?
 - 50%
 - Waar ziet u tegen op bij een mogelijke samenwerking?
 - Nee, er wordt niet tegen opgezien.
 - Waarom zou u willen samenwerken? Hieronder zijn een aantal onderwerpen. Geef een rapportcijfer hoe belangrijk het onderwerp is om samen te werken voor u. Geef een cijfer tussen de 1 en 10. Een 1 is helemaal niet belangrijk en een 10 het belangrijkste.
- Bodemkwaliteit 1
 - Bouwplan 8
 - Rendement en economie 8
 - Sociaal en samenwerking 8
 - Dieren: houderij en gezondheid 1
 - Gewassen: rotatie en gezondheid 8
 - Arbeid: vreugde en efficiëntie 5
 - Gebouwen en bewaring 1
 - Machines: aanschaf en gebruik 8
 - Wet- en regelgeving 1
 - Biodiversiteit, landschap en klimaat 8
 - Kennis- en persoonlijke ontwikkeling 5

(Oosterhoff, 2019)

- Welke voordelen verwacht u van een samenwerking?
 - Gebruik maken van elkaars kennis en door de schaal gebruik kunnen maken van grotere machines. Grote partij in de markt, waardoor je meer te zeggen hebt op de markt.
- Welke nadelen verwacht u van een samenwerking?
 - Meer administratie en alles netjes met elkaar regelen. Meer moeten plannen, want je moet rekening houden met elkaar.

Bijlage V: Resultaten van interviews melkveehouders

Melkveehouder 1

- Wat is uw bedrijfssituatie?
 - 100 melkkoeien, 44 hectare. Zelfvoorzienend in ruwvoer en mestplaatsing
 - Wat voor bedrijfsvoering heeft u?
 - Gangbaar
 - Doet u al samenwerken met een collega-boer en zo ja, waarom?
 - Ja, vanwege de derogatieregels. Er wordt grond geruild met een akkerbouwer.
 - Voor hoeveel procent bent u bereid om samen te werken met een collega-boer?
 - 25%
 - Waar ziet u tegen op bij een mogelijke samenwerking?
 - Afhankelijk worden van de ander.
 - Waarom zou u willen samenwerken? Hieronder zijn een aantal onderwerpen. Geef een rapportcijfer hoe belangrijk het onderwerp is om samen te werken voor u. Geef een cijfer tussen de 1 en 10. Een 1 is helemaal niet belangrijk en een 10 het belangrijkste.
 - Bodemkwaliteit 6
 - Bouwplan 6
 - Rendement en economie 8
 - Sociaal en samenwerking 7
 - Dieren: houderij en gezondheid 7
 - Gewassen: rotatie en gezondheid 8
 - Arbeid: vreugde en efficiëntie 8
 - Gebouwen en bewaring 3
 - Machines: aanschaf en gebruik 6
 - Wet- en regelgeving 8
 - Biodiversiteit, landschap en klimaat 5
 - Kennis- en persoonlijke ontwikkeling 8
- (Oosterhoff, 2019)
- Welke voordelen verwacht u van een samenwerking?
 - Beter efficiëntie en kostenbesparing
 - Welke nadelen verwacht u van een samenwerking?
 - Afhankelijk worden van de ander. Tegelijk machines willen gebruiken, dus meer planning nodig.

Melkveehouder 2

- Wat is uw bedrijfssituatie?
 - o 60 melkkoeien, 46 ha in gebruik en 34 eigendom, zelfvoorzienend in ruwvoervoorziening en mestplaatsing, ook gedeeltelijk eigen krachtvoer telen.
 - Wat voor bedrijfsvoering heeft u?
 - o Gangbaar
 - Doet u al samenwerken met een collega-boer en zo ja, waarom?
 - o Ja, derogatieregels beter benutten vanwege eigen krachtvoer telen. Samenwerking met de buurman die gering aantal vleesvee heeft.
 - Voor hoeveel procent bent u bereid om samen te werken met een collega-boer?
 - o 50%
 - Waar ziet u tegen op bij een mogelijke samenwerking?
 - o Uitputting van de grond, te weinig kennis om goede afspraken te maken. Ook risico qua verspreiding van dierziekte
 - Waarom zou u willen samenwerken? Hieronder zijn een aantal onderwerpen. Geef een rapportcijfer hoe belangrijk het onderwerp is om samen te werken voor u. Geef een cijfer tussen de 1 en 10. Een 1 is helemaal niet belangrijk en een 10 het belangrijkste.
- Bodemkwaliteit 2
 - Bouwplan 1
 - Rendement en economie 10
 - Sociaal en samenwerking 3
 - Dieren: houderij en gezondheid 1
 - Gewassen: rotatie en gezondheid 7
 - Arbeid: vreugde en efficiëntie 8
 - Gebouwen en bewaring 3
 - Machines: aanschaf en gebruik 9
 - Wet- en regelgeving 10
 - Biodiversiteit, landschap en klimaat 5
 - Kennis- en persoonlijke ontwikkeling 7

(Oosterhoff, 2019)

- Welke voordelen verwacht u van een samenwerking?
 - o Derogatieregels beter benutten, machines beter benutten
- Welke nadelen verwacht u van een samenwerking?
 - o Uitputting van de grond, te weinig kennis om goede afspraken te maken. Ook risico qua verspreiding van dierziekte

Melkveehouder 3

- Wat is uw bedrijfssituatie?
 - o 135 melkkoeien, 74 ha in eigendom, ruwvoer zelfvoorzienend, mest grotendeels op eigen land ongeveer 100 kuub mest afvoeren
 - Wat voor bedrijfsvoering heeft u?
 - o Gangbaar
 - Doet u al samenwerken met een collega-boer en zo ja, waarom?
 - o Nee, op dit moment niet. In het verleden wel samengewerkt met een melkveehouder in de buurt. Deze melkveehouder is gestopt. Sindsdien geen samenwerking meer met agrarische ondernemers.
 - Voor hoeveel procent bent u bereid om samen te werken met een collega-boer?
 - o 75%
 - Waar ziet u tegen op bij een mogelijke samenwerking?
 - o Collega-boeren wonen te ver weg volgens de agrarisch ondernemer. Ook besmetting via machines op het land is waar deze melkveehouder tegen op ziet, zoals onkruid. Bij de vorige samenwerking moest diegene die als laatste de machine gebruikt heeft de machine schoonmaken voordat de andere hem ging gebruiken.
 - Waarom zou u willen samenwerken? Hieronder zijn een aantal onderwerpen. Geef een rapportcijfer hoe belangrijk het onderwerp is om samen te werken voor u. Geef een cijfer tussen de 1 en 10. Een 1 is helemaal niet belangrijk en een 10 het belangrijkste.
- Bodemkwaliteit 5
 - Bouwplan 7
 - Rendement en economie 6
 - Sociaal en samenwerking 8
 - Dieren: houderij en gezondheid 4
 - Gewassen: rotatie en gezondheid 6
 - Arbeid: vreugde en efficiëntie 8
 - Gebouwen en bewaring 5
 - Machines: aanschaf en gebruik 7
 - Wet- en regelgeving 4
 - Biodiversiteit, landschap en klimaat 4
 - Kennis- en persoonlijke ontwikkeling 7
- (Oosterhoff, 2019)
- Welke voordelen verwacht u van een samenwerking?
 - o Goedkopere aanschaf van machines en het delen van de kosten. Ook het delen van de kennis over kengetallen van de koeien is

een voordeel. Graag heeft deze boer overleg over gehalten van de melk, enz.

- Welke nadelen verwacht u van een samenwerking?
 - o Er zijn geen weinig collega's in de buurt. Ook hebben zij liever geen samenwerking met akkerbouwers, omdat het lastiger overleggen en werken is. De voorkeur gaat uit naar samenwerking met melkveehouders.

Melkveehouder 4

- Wat is uw bedrijfssituatie?
 - o 65 melkkoeien, 30 hectare in gebruik eigendom en pacht, ruwvoer zelfvoorzienend, mest afvoeren 500 kuub per jaar afvoeren.
 - Wat voor bedrijfsvoering heeft u?
 - o Gangbaar
 - Doet u al samenwerken met een collega-boer en zo ja, waarom?
 - o Nee
 - Voor hoeveel procent bent u bereid om samen te werken met een collega-boer?
 - o 10%
 - Waar ziet u tegen op bij een mogelijke samenwerking?
 - o Verschillen in mensen of dat gaat werken. Kuilen tegelijk
 - Waarom zou u willen samenwerken? Hieronder zijn een aantal onderwerpen. Geef een rapportcijfer hoe belangrijk het onderwerp is om samen te werken voor u. Geef een cijfer tussen de 1 en 10. Een 1 is helemaal niet belangrijk en een 10 het belangrijkste.
 - Bodemkwaliteit 8
 - Bouwplan 5
 - Rendement en economie 7
 - Sociaal en samenwerking 8
 - Dieren: houderij en gezondheid 8
 - Gewassen: rotatie en gezondheid 7
 - Arbeid: vreugde en efficiëntie 8
 - Gebouwen en bewaring 6
 - Machines: aanschaf en gebruik 8
 - Wet- en regelgeving 6
 - Biodiversiteit, landschap en klimaat 8
 - Kennis- en persoonlijke ontwikkeling 8
- (Oosterhoff, 2019)
- Welke voordelen verwacht u van een samenwerking?

- Financieel/goedkoper, praktisch bepaalde klussen samen → arbeid en plezier Voordeel met akkerbouwer snijmais en mestruil
- Welke nadelen verwacht u van een samenwerking?
 - Karakters botsen en misschien qua planning, bijvoorbeeld tegelijk willen kuilen.

Melkveehouder 5

- Wat is uw bedrijfssituatie?
 - 110 melkkoeien, 49,5 ha in gebruik waarvan 7 ha pacht. Ruwvoer zelfvoorzienend, mest 700 kuub afvoeren per jaar.
 - Wat voor bedrijfsvoering heeft u?
 - Gangbaar
 - Doet u al samenwerken met een collega-boer en zo ja, waarom?
 - Nee
 - Voor hoeveel procent bent u bereid om samen te werken met een collega-boer?
 - 0%
 - Waar ziet u tegen op bij een mogelijke samenwerking?
 - Andere mening. Als je jong bent gaat het, niet als ouder bent. Tegenwoordig geen behoefte er meer aan.
 - Waarom zou u willen samenwerken? Hieronder zijn een aantal onderwerpen. Geef een rapportcijfer hoe belangrijk het onderwerp is om samen te werken voor u. Geef een cijfer tussen de 1 en 10. Een 1 is helemaal niet belangrijk en een 10 het belangrijkste.
 - Bodemkwaliteit 2
 - Bouwplan 2
 - Rendement en economie 9
 - Sociaal en samenwerking 5
 - Dieren: houderij en gezondheid 6
 - Gewassen: rotatie en gezondheid 8
 - Arbeid: vreugde en efficiëntie 8
 - Gebouwen en bewaring 9
 - Machines: aanschaf en gebruik 6
 - Wet- en regelgeving 6
 - Biodiversiteit, landschap en klimaat 5
 - Kennis- en persoonlijke ontwikkeling 7
- (Oosterhoff, 2019)

- Welke voordelen verwacht u van een samenwerking?
 - Financiële voordelen, waaronder gezamenlijk inkopen. Ook is samenwerking een voordeel als je voor elkaar ook werk uit handen kan nemen, als iemand bijvoorbeeld een keer weg moet.
- Welke nadelen verwacht u van een samenwerking?
 - Verschil van mening, altijd rekening houden met een ander.

Melkveehouder 6

- Wat is uw bedrijfssituatie?
 - 70 melkkoeien en 35 stuks jongvee. 38 hectare in gebruik en zelfvoorzienend in ruwvoer en plaatsing van mest.
 - Wat voor bedrijfsvoering heeft u?
 - Gangbaar
 - Doet u al samenwerken met een collega-boer en zo ja, waarom?
 - Nee
 - Voor hoeveel procent bent u bereid om samen te werken met een collega-boer?
 - 25%
 - Waar ziet u tegen op bij een mogelijke samenwerking?
 - Regels en papieren rompslomp
 - Waarom zou u willen samenwerken? Hieronder zijn een aantal onderwerpen. Geef een rapportcijfer hoe belangrijk het onderwerp is om samen te werken voor u. Geef een cijfer tussen de 1 en 10. Een 1 is helemaal niet belangrijk en een 10 het belangrijkste.
 - Bodemkwaliteit 5
 - Bouwplan 7
 - Rendement en economie 3
 - Sociaal en samenwerking 3
 - Dieren: houderij en gezondheid 3
 - Gewassen: rotatie en gezondheid 7
 - Arbeid: vreugde en efficiëntie 3
 - Gebouwen en bewaring 3
 - Machines: aanschaf en gebruik 3
 - Wet- en regelgeving 3
 - Biodiversiteit, landschap en klimaat 3
 - Kennis- en persoonlijke ontwikkeling 7
- (Oosterhoff, 2019)
- Welke voordelen verwacht u van een samenwerking?
 - Misschien meer rendement behalen

- Welke nadelen verwacht u van een samenwerking?
 - o Regelwerk en het moet wel klikken met elkaar.

Melkveehouder 7

- Wat is uw bedrijfssituatie?
 - o 80 melkkoeien, 55 hectare en zelfvoorzienend van ruwvoer en het plaatsen van mest.
 - Wat voor bedrijfsvoering heeft u?
 - o Gangbaar
 - Doet u al samenwerken met een collega-boer en zo ja, waarom?
 - o Nee
 - Voor hoeveel procent bent u bereid om samen te werken met een collega-boer?
 - o 25%
 - Waar ziet u tegen op bij een mogelijke samenwerking?
 - o We zien er niet tegenop, maar het is niet van belang om samen te werken. Beide partijen moeten de voordelen ervan in zien.
 - Waarom zou u willen samenwerken? Hieronder zijn een aantal onderwerpen. Geef een rapportcijfer hoe belangrijk het onderwerp is om samen te werken voor u. Geef een cijfer tussen de 1 en 10. Een 1 is helemaal niet belangrijk en een 10 het belangrijkste.
 - Bodemkwaliteit 4
 - Bouwplan 5
 - Rendement en economie 7
 - Sociaal en samenwerking 8
 - Dieren: houderij en gezondheid 3
 - Gewassen: rotatie en gezondheid 3
 - Arbeid: vreugde en efficiëntie 9
 - Gebouwen en bewaring 7
 - Machines: aanschaf en gebruik 9
 - Wet- en regelgeving 5
 - Biodiversiteit, landschap en klimaat 6
 - Kennis- en persoonlijke ontwikkeling 5
- (Oosterhoff, 2019)
- Welke voordelen verwacht u van een samenwerking?
 - o Financiële voordelen, arbeid efficiëntie en betere benutting en bewerking van het land
 - Welke nadelen verwacht u van een samenwerking?
 - o Altijd overleg nodig. Op 1 lijn moeten zitten qua bedrijfsvoering en bewerking. Met samenwerking van machines moeten goede afspraken zijn als er schade ontstaat en er is overleg noodzakelijk.

Melkveehouder 8

- Wat is uw bedrijfssituatie?
 - o 24 melkkoeien, 16,7 hectare grond waarvan 6 hectare pacht. Ze zijn zelfvoorzienend van ruwvoer en ze mogen nog mest aanvoeren. Ongeveer 110 kuub mest. Ligt natuurlijk wel aan de gehalten
 - Wat voor bedrijfsvoering heeft u?
 - o Gangbaar
 - Doet u al samenwerken met een collega-boer en zo ja, waarom?
 - o Ja, samen het gebruik van de veekar en kiepkar.
 - Voor hoeveel procent bent u bereid om samen te werken met een collega-boer?
 - o 90%
 - Waar ziet u tegen op bij een mogelijke samenwerking?
 - o Overdracht van ziektes van de koeien.
 - Waarom zou u willen samenwerken? Hieronder zijn een aantal onderwerpen. Geef een rapportcijfer hoe belangrijk het onderwerp is om samen te werken voor u. Geef een cijfer tussen de 1 en 10. Een 1 is helemaal niet belangrijk en een 10 het belangrijkste.
- Bodemkwaliteit 5
 - Bouwplan 5
 - Rendement en economie 7
 - Sociaal en samenwerking 9
 - Dieren: houderij en gezondheid 9
 - Gewassen: rotatie en gezondheid 8
 - Arbeid: vreugde en efficiëntie 4
 - Gebouwen en bewaring 5
 - Machines: aanschaf en gebruik 9
 - Wet- en regelgeving 6
 - Biodiversiteit, landschap en klimaat 1
 - Kennis- en persoonlijke ontwikkeling 6
- (Oosterhoff, 2019)
- Welke voordelen verwacht u van een samenwerking?
 - o Plezier van samenwerking, het gebruik van machines samen en elkaar kunnen helpen in drukkere tijden of in nood.
 - Welke nadelen verwacht u van een samenwerking?
 - o Ziekte overdracht op de koeien.

Melkveehouder 9

- Wat is uw bedrijfssituatie?
 - o 120 melkkoeien, alles 170 hectare 35 ha eigendom. Nu wel met pacht
 - o 500 kuub afvoeren
 - Wat voor bedrijfsvoering heeft u?
 - o Gangbaar
 - Doet u al samenwerken met een collega-boer en zo ja, waarom?
 - o Nee
 - Voor hoeveel procent bent u bereid om samen te werken met een collega-boer?
 - o 20%
 - Waar ziet u tegen op bij een mogelijke samenwerking?
 - o Allebei te gelijk inkuilen. Dag en nacht bezig geen zin in.
 - Waarom zou u willen samenwerken? Hieronder zijn een aantal onderwerpen. Geef een rapportcijfer hoe belangrijk het onderwerp is om samen te werken voor u. Geef een cijfer tussen de 1 en 10. Een 1 is helemaal niet belangrijk en een 10 het belangrijkste.
- Bodemkwaliteit 7
 - Bouwplan 5
 - Rendement en economie 8
 - Sociaal en samenwerking 4
 - Dieren: houderij en gezondheid 8
 - Gewassen: rotatie en gezondheid 7
 - Arbeid: vreugde en efficiëntie 8
 - Gebouwen en bewaring 6
 - Machines: aanschaf en gebruik 5
 - Wet- en regelgeving 5
 - Biodiversiteit, landschap en klimaat 7
 - Kennis- en persoonlijke ontwikkeling 8
- (Oosterhoff, 2019)
- Welke voordelen verwacht u van een samenwerking?
 - o Wat land ruilen met akkerbouwer, rotatie en gezondheid
 - Welke nadelen verwacht u van een samenwerking?
 - o Tegelijk de arbeid nodig hebben. Dus dan eigenlijk drukker zijn dan normaal. Bijvoorbeeld bij tegelijk kuilen.

Melkveehouder 10

- Wat is uw bedrijfssituatie?
 - o 95 stuks melkkoeien en 20 stuks jongvee. Zij hebben 61 ha in gebruik, waarvan 60 ha pacht en 1 ha eigendom.
 - Wat voor bedrijfsvoering heeft u?
 - o Gangbaar
 - Doet u al samenwerken met een collega-boer en zo ja, waarom?
 - o Ja, samen met een melkveehouder delen zij machines
 - Voor hoeveel procent bent u bereid om samen te werken met een collega-boer?
 - o 75% met een melkveehouder en 60% met een akkerbouwer
 - Waar ziet u tegen op bij een mogelijke samenwerking?
 - o De afstand tussen de boerderijen en de grond. Ook is de kans op meningsverschillen aanwezig
 - Waarom zou u willen samenwerken? Hieronder zijn een aantal onderwerpen. Geef een rapportcijfer hoe belangrijk het onderwerp is om samen te werken voor u. Geef een cijfer tussen de 1 en 10. Een 1 is helemaal niet belangrijk en een 10 het belangrijkste.
- Bodemkwaliteit 10
 - Bouwplan 10
 - Rendement en economie 10
 - Sociaal en samenwerking 8,5
 - Dieren: houderij en gezondheid 9
 - Gewassen: rotatie en gezondheid 9
 - Arbeid: vreugde en efficiëntie 8,5
 - Gebouwen en bewaring 5
 - Machines: aanschaf en gebruik 6
 - Wet- en regelgeving 9
 - Biodiversiteit, landschap en klimaat 10
 - Kennis- en persoonlijke ontwikkeling 9
- (Oosterhoff, 2019)
- Welke voordelen verwacht u van een samenwerking?
 - o Samen de krachten bundelen.
 - Welke nadelen verwacht u van een samenwerking?
 - o De afstand tussen de boerderijen en de grond. Ook is de kans op meningsverschillen aanwezig

Bijlage VI: Resultaten van interviews adviseurs

(Voer)adviseur 1

- Voeradviseur
- 100%
- 2% (gemengde bedrijven, waarvan akkerbouwer tweede tak is)
- Er is zeker wat voor te zeggen. Akkerbouwer kan graan leveren en melkveehouder kan mest leveren. Grondruilen voor de bodemkwaliteit.
- Grondruilen, besparen van mestafzetkosten en rechtstreeks voer halen. Gewassen wisselen, zoals aaltjes bestrijden door grasland te verbouwen(wisselbouw)
- Administratie voor de gecombineerde opgave is extra werk. Afstand kan ook een probleem zijn, want als akkerbouwer bij jou teelt, dan moet een melkveehouder het gras ergens anders halen, wat verder weg is.
- De meeste genoemde drijfveren van de melkveehouder klopt wel volgens hem. Het uit gebruik geven van de grond levert geld op. Akkerbouwer qua machines, maar ook kwaliteit van grond (organische stof) zou een belangrijke drijfveer kunnen zijn. Grond wordt veel vermoeid. Gras legt organische stof vast, dus belang voor ruilen voor akkerbouwer. Met akkerbouwer heb je weinig te maken verspreiding dierziekten, alleen met melkveehouder of varkenshouder. Hij had niet verwacht machines belangrijk zou zijn, maar juist eerder mest of grondverbetering.
- Geringe invloed heeft het om de machines delen volgens hem, maar kan wel wat efficiënter zijn. Het is wel positief en toch een win-win situatie.
- Melkveehouder: grond duurder verhuren, is gunstiger. Akkerbouwer: wisselbouw zorgt voor beter bodemkwaliteit.
- Gaat meer worden, omdat veehouder meer grondgebonden wordt en 65% eiwit van eigen grond of binnen 20 km moet inkopen. Dit is tot nu toe een voorstel en nog geen wet. Maar daarom is goed contact met akkerbouwer belangrijker, zodat je beter kan inkopen. Dus wat grond ruilen met akkerbouwer is beter voor hem en de melkveehouder kan weer eiwit terugvragen. Dit allemaal om de import te verminderen, lokaal telen en kopen gaat alleen maar meer belangrijker worden.

Adviseur 2

- Adviseur van eigen adviesbureau en heeft zelf nog een melkveebedrijf
- 90%
- 0% (enkele keer)
- Voor kringlooplandbouw is het handiger om dicht bij de gewassen te halen en telen. Dit zal schelen in de kosten. Ook de afzet van mest dichterbij is positief. Door samen te werken kan de grasmast en biodiversiteit verbeterd worden. Mais telen als melkveehouder gaat moeilijker worden, als 65% eiwit van eigen land moet komen, dus kan een akkerbouwer het beter telen.
- Kostenbesparend, betere grasmast/bodemkwaliteit en biodiversiteit.
- Overdracht van onkruid via mest. Ook kan het zijn dat er gerommeld wordt met de gehaltes van de mest en als een akkerbouwer die mest heeft afgenomen, moet hij aan het einde van het jaar wel uitkomen met deze gehaltes in de administratie. De gehaltes worden soms niet goed of eerlijk aangegeven.
- Het was niet verwacht dat aanschaf en gebruik van machines de grootste drijfveer is voor akkerbouwers. Met een melkveehouder kan een akkerbouwer niet veel machines delen, want allebei de doelgroepen hebben grotendeels andere machines nodig. Maar als het lukt om samen te werken met machines, kan het toch meer winst opleveren door kostensparing. Volgens hem is biodiversiteit belangrijker. Het is belangrijk dat de boeren 'open' gaan staan voor de samenwerking en voor betere biodiversiteit. Dat rendement en economie de belangrijkste is voor melkveehouders had hij wel verwacht. Hij zegt dat die een reden heeft dat deze drijfveer hoog eindigt, want je hebt meer behoefte aan rendement als het juist slechter gaat en er juist behoefte naar is. Deze gedachte komt voort uit omgekeerde psychologie.
- Samenwerking werkt kostprijsverhogend. Daarom moet er marktbescherming komen voor de agrarische ondernemers.
- Het is belangrijk de er vanuit de politiek marktbescherming (geen gestunt met de prijs van de producten, alles wat ertussen blijft zitten, is te veel en niet de producent onder druk zetten) komt. Er moet een vangnet komen voor de producenten. Er moet een minimumprijs komen voor de agrarische producten, net zoals in de jaren 90/95. Toen die tijd was er geen gestunt met de prijzen, maar dit is veranderd naar een vrije markt. Volgens hem heeft dit de economie kapot gemaakt, ten koste van dieren, milieu en agrarisch ondernemers.
- Het is een groeiproses. Om succes te behalen voor meer samenwerkingen is de bescherming van de markt belangrijk.

(Voer)adviseur 3

- Adviseur bij van veevoederbedrijf, daarvoor adviseur geweest bij ander voerleverancier. In totaal al 30 jaar vertegenwoordiger.
- 85 %
- 0%
- Ruilen van grond en afname van mest
- Goede grond voor akkerbouwer, zonder intensief gebruik van beschermingsmiddelen. Melkveehouder extra deuren van grond verhuren en mestafzet. Een loonwerker ertussen is beter, dan rechtstreeks tussen melkveehouder en akkerbouwer. Intermediair is belangrijk als aanspreekpunt
- Als je stro koopt en het is niet goed, wie lost het op als je rechtstreeks koopt. Dit kan zorgen voor problemen onderling tijdens de samenwerking.
- 2 tegengestelde belangen aan de hand van de drijfveren. Akkerbouwer ziet het heel anders dan een melkveehouder. Hij heeft deze uitkomst wel verwacht. Je moet elkaar wat gunnen.
- Een akkerbouwer heeft veel andere machines dan een melkveehouder. Hij ziet het niet helemaal goed zit een samenwerking tussen akkerbouwer en melkveehouder voor de machines. De belangrijkste drijfveer van melkveehouder had hij wel verwacht.
- Een samenwerking moet niet geforceerd zijn. De houding van de boeren moet goed zijn. Ze moeten zichzelf kunnen verplaatsen in de andere, zodat ze andere belangen ook begrijpen van een collega-boer. In huidige structuren zijn al veel samenwerkingen. Het belang van een samenwerking is de gunfactor. Het is van belang volgens hem dat zoals een loonwerker tussen de akkerbouwer en melkveehouder blijft zitten, want een loonwerker werkt samen met akkerbouwers en melkveehouder, dus weet hoe ze om moeten gaan met de boer.
- Aantal akkerbouwers neemt af en melkveehouder ook, alleen worden de bedrijven productiever en intenser. Een intensieve samenwerking is vaak niet mogelijk volgens hem, want ze zijn te verschillend.

Adviseur 4

- Sinds 15 jaar op boerderij wonend. De interesse was er in de agrarische sector, dus toen de keuze gemaakt voor de landbouwschool. Hij heeft nu veel vrienden, die agrarische ondernemers zijn. Nu is hij accountmanager bij accountantskantoor.
- 30%
- 5%
- Door de keten te sluiten, waardoor minder afhankelijkheid van voederleverancier ontstaat.
- Geld wat normaal blijft hangen in de tussenhandel, die blijft nu bij de ondernemer zelf.
- Als de oogst mislukt bij de akkerbouwers, dan moeten er toch grondstoffen ingekocht worden ergens anders, waardoor de prijs zal toenemen. Dus meer afhankelijk van akkerbouwer
- Hij had niet verwacht dat de aanschaf en gebruik van machines het belangrijkste was voor een akkerbouwer. De drijfveer rendement en economie bij de melkveehouder had hij meer verwacht als drijfveer.
- Minder kosten voor de agrarische ondernemers.
- Goed afstemmen wat de behoeftes zijn. De teelt moet aanwezig zijn en er moet een goede afname zijn door de melkveehouder. Het nodige graan kunnen akkerbouwers verbouwen voor de melkveehouders en is ook positief voor de wisselbouw.
- Onenigheid zal tijdens de samenwerking kunnen ontstaan, daardoor is goede structuur nodig om dit te voorkomen. Dit zou kunnen door het opzetten van een vereniging, alleen geven dit wel extra kosten met zich mee.